

Путевима српских идиома

*Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу
поводом 65. рођендана*

Крагујевац, 2015.

Путевима српских идиома

Зборник у часті проф. Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић

Доц. др Владимир Поломац

Рецензенти

Проф. др Првослав Радић, Филолошки факултет у Београду
Проф. др Јелица Стојановић, Филозофски факултет у Никшићу
Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет на Палама

За издавача

Проф. Радомир Томић, декан ФИЛУМ-а

Лектура и коректура

Бојана Вељовић

Превод резимеа на енглески

Даница Јеротијевић Тишма

Технички уредник

Стефан Секулић

Ликовно-графичка ојрема

Проф. Слободан Штетић

На насловној страници запис из збирке речи из Призрена, коју је сакупио Димитрије Чемерикић.
Преузето са интернет странице <http://www.prepis.org/items/show/26650>.

Штампа

Занатска задруга „Универзал” Чачак

Тираж

150 комада

ISBN

978-86-85991-85-1

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ / 9

БИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 13

БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. РАДИВОЈА МЛАДЕНОВИЋА / 17

I Путевима српских дијалеката

Слободан Реметић

НАД МОРФОЛОШКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА
ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА) / 27

Срећко З. Танасић

ИЗ СИНТАКСИЧКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ СРПСКИХ
ГОВОРА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ / 53

Славољуб З. Марковић

О ДИЈАЛЕКАТСКОЈ (НЕ)УЈЕДНАЧЕНОСТИ
ЗАПАДНОСРБИЈАНСКОГ ИЈЕКАВСКОГ КОМПЛЕКСА / 63

Андреј Н. Соболев

БАБА ЈЕ ИЂЕЛА НА ПЛАНИНУ. ISH ÇU PLAKA:
ЗАМЕТКА ИЗ МРКОВИЧЕЈ / 73

Никола Рамит

О ФОНЕТСКИМ ДИЈАЛЕКТИЗМИМА И ВАРИЈАНТНОСТИ РИЈЕЧИ / 81

Недељко Богдановић

ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ / 91

Јордана С. Марковић

ОЛАФ БРОК У СВЕТЛУ СРПСКЕ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ / 103

Рајна М. Драгићевић

ЛЕКСИКА ОРИЈЕНТАЛНОГ ПОРЕКЛА ЗА ЉУДСКЕ
ОСОБИНЕ И ЕМОЦИЈЕ У КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИМ
ГОВОРИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА / 115

Драѓана Радовановић

ИЗ ОДЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У СИРИНИЋКОЈ ЖУПИ / 139

Тања Милосављевић

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ИМЕНИЦА СА ХИПЕРСЕМОМ
'ОСЕЋАЊЕ' У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ / 151

Михај Н. Радан

КАРАШЕВСКИ ТОПОНИМИ ФИТОНИМСКОГ
И ЗООНИМСКОГ ПОРЕКЛА / 171

Марија Вучковић

НОВЕ УЛОГЕ БОШКАЧКОГ АРГОА / 181

Светлана Ћирковић

УПОТРЕБА ЦИТАТА У УСМЕНИМ НАРАТИВИМА О
ТРАДИЦИОНАЛНОЈ МЕДИЦИНИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ:
ОД ИСТИНИТОСТИ ДО ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТИ / 207

Гордана Драгин

ИЗ СИСТЕМА ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У БАНАТСКИМ ГОВОРИМА
Ш-В ДИЈАЛЕКТА И ЈЕДНОГ НЕТИПИЧНОГ К-Р ГОВОРА (II) / 231

Стјанислав Станковић

Веселинку Лаброску

ЗА СРПСКО-МАКЕДОНСКАТА ЈАЗИЧНА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА
НА МОРФОСИНТАКСИЧКО РАМНИШТЕ КАЈ
МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЈУЖЕН БАНАТ / 241

Motoki Nomachi

OBSERVATIONS ON THE USE OF PAST TENSE FORMS IN BANAT
BULGARIAN IN THE CONTEXT OF LANGUAGE CONTACT
WITH SERBIAN: THE CASE OF МАТИЈА ВАНЉОВИЋ / 255

Марина Јуришић

ПРЕДЛОЗИ ЗБОГ И РАДИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА / 267

Милош Луковић

ДИЈАЛЕКАТСКА КОМПОЗИЦИЈА НОВОНАСЕЉЕНИХ КРАЈЕВА
ТОПЛИЧКОГ И ВРАЊСКОГ ОКРУГА 1878 –1912. ГОДИНЕ / 285

Бојана Вељовић

УПОТРЕБА ПОТЕНЦИЈАЛА У ГОВОРУ ТУТИНА / 309

II Путевима историје српског језика и писма

Вања Станишић

О „СРПСКОЈ ДИПЛОМАТСКОЈ МИНУСКУЛИ” ЈОШ ЈЕДНОМ / 331

Владимир Р. Поломац

АНТРОПОНИМИЈА ВОДИЧНИЧКОГ ПОМЕНИКА
(СКОПСКА ЦРНА ГОРА, XVI ВЕК) / 341

Миодраг В. Јовановић

ДВИЈЕ ОСОБИНЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА ВУКОВЕ ПИСМЕНИЦЕ
У ПОРЕЂЕЊУ СА ГОРСКИМ ВИЈЕНЦЕМ / 351

Видан В. Николић

О ВУКОВОЈ ТЕРМИНОЛОШКОЈ СИНТАГМИ РАСПУСНА
КЊИГА – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТ / 367

Марјин Стефанов

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОЛИТИЦИ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА / 379

III Путевима српског стандардног језика

Радоје Д. Симић

Јелена Р. Јовановић Симић

’НАЧИНИ ИЗЛАГАЊА’ У УСТАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ / 395

Милош М. Ковачевић

ТИПОВИ АПСОЛУТНОГ КОМПАРАТИВА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 411

Тијана Ашић

ИДИОМАТСКЕ ТЕЛИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 431

Димка Савова

СПЕЦИФИЧНОСТ КОМУНИКАТИВНЕ СИТУАЦИЈЕ У
КОМУНИКАЦИЈИ НА ИНТЕРНЕТ ПРИЧАОНИЦИ / 441

Божинка Петронијевић

ТВОРБЕНИ ОБРАСЦИ ГЕРМАНИЗАМА У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 451

Сања Буровић

ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМЕ *КЉУЧ* / 465

Милица Радовић Тешић

ОСВРТ НА ЛЕКСИКУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 473

Марија Ђинђић

ЛЕКСИКА ТУРСКОГ ПОРЕКЛА У 19. ТОМУ РЕЧНИКА САНУ / 479

Тања Танасковић

КОЛОКАЦИЈЕ У РОМАНУ *ПЕТРИЈИН ВЕНАЦ*
ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 491

Милка В. Николић

О ЗНАЧАЈУ *БУКВАРА* АДАМА ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825)
У РАЗВОЈУ БУКВАРСКЕ НАСТАВЕ КОД СРБА / 505

Слободан РЕМЕТИЋ
Српска академија наука и уметности
Институт за српски језик

НАД МОРФОЛОШКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА)

Рад доноси основни инвентар морфолошких карактеристика говора Жељове, села надомак рударског насеља Бановића. Писан је на основу преслушаних снимака говора старијих лица, избеглица током претходног рата смештених у Дивичу код Зворника. И по морфолошким, као и науци већ доступним, фонетским особинама овај говор припада херцеговачко-крајишком дијалекту источнобосанског типа. И у облицима су, као и у домену фонетике, присутни дубоки трагови утицаја говора житеља околних муслиманских места, носилаца источнобосанског ијекавскошћакавског дијалекта.

Кључне речи: морфолошке карактеристике, херцеговачко-крајишки дијалекат, источнобосански ијекавскошћакавски дијалекат, интерференција

0. Овај прилог доноси наставак обраде језичке грађе добијене снимањем говора избеглица из села Жељове код Бановића, смештених у селу Дивичу код Зворника, снимањем обављеним непосредно након завршетка грађанског рата на простору Босне и Херцеговине. Рад о гласовним особинама говора Жељове посветио сам успомени академика Павла Ивића, веома заслужном и за прикупљање језичке грађе у говорима бивших југословенских република Босне и Херцеговине и Хрватске, првенствено области које су у последњем ратном вихору привремено остале без Срба (Реметић 1999). Овај скромни прилог посвећујем колеги Радивоју Младеновићу, врсном дијалектологу, који последњих година постиже импресивне резултате у прикупљању и обради језичких чињеница у говору интерно расељених лица са простора јужне српске покрајине.

Природа прилога ове врсте, скопчана са лимитираним простором, даје могућност обраде само најмаркантнијих морфолошких појава и појединости, карактеристика лингвогеографског значаја, детаља битних за одређивање одговарајућих говорних изоглоса. Нешто обимнија егземплификација уз разматране појаве у пуној је корелацији са свешћу о извесној судбини једног исељеног и расељеног говорног идиома. Многе потврде живог говора Жељове снимљене у разговору са његовим аутентичним носиоцима пре две деценије већ су део историје, јер је говор пресељеника из околине Бановића у окружењу носилаца другачијих говорних типова, у току последње размирице такође донетих у зворничко Подриње, до данас претрпео извесне измене.

ИМЕНИЦЕ

Именице мушког рода

У домену именица мушког рода пажњу скрећемо на неке важније појаве и појединости.

1. Корпус расположивих чињеница говори о потпуном, већ примећеном (Реметић 1999: 408) узмицању наставка старих меких основа у Ијд.: сà-своијем *брѣишићом* живијо; Дòшò је кùрѣр с *кòњом*; С *кòњом* н^ијесам рáдијо; Òни су сàдà свè пàр^или лùч прì-ватри па су му òндà тò пàр^или лùчом; Св^ијétл^ило је се лùчом; Кùм кùмà úбò с *нóжом*; Сàмо вàкò *нóжом* прèкрстѣш кад-òћеш крсн^ицу сà[д]-да мèтнèж да пèчèш; Испрòбàвà се *нóжом* унàоколо; Мòре са *Силàјишићом*, а нè-мере са *Милòшевићом*; Рàд^ило се мàкълòм а мòре рàд^ит и òблићом; Нè-знàм кòијем *п̀рàвцом* да бјèжѣм; Òни òдошè кòијем òћè *п̀рàвцом*; А вòла мàло кùчѣ òдвудà *п̀р̀ушићом*; Пòдбàцѣ[ш] жàра под-онѣ-сàцàк и òзгòре пòкрѣјеш сàчом; Провр̀тѣш са мàњијем *св̀рдлићом*; Нàп̀рàвѣ цѣјеђ и òндà се *ц̀јèћом* òперèш; Нѣје др̀гò б̀ило него-п̀рàт *ц̀јèћом*; Кòсу пèрèш лùкшијòм, *ц̀јèћом*. Исте судбине је и именица *ц̀уш*: Пот-*ц̀ушићом* нàћèм ѣ-њ̀у; Св̀јèтлò је б̀ило *ц̀ушићом* струјè и дàњу и нòћу; Кàснијè сам *ц̀ушићом* с̀уда дòбијо; *П̀ушићом* с̀ушèња шлѣвà òсуши се гòр и ж̀ито.

2. Нарушавање односа тврдих и меких основа узело је маха и код множинског проширења: Сàмо *кàјишови* б̀или òт-кожè, сàм *кàјишови*; Са *кàјишов^има* дòбро пр̀тèгнèш; Свè су лèжàји по-гòј-п̀илот^ини, лèжàјови; Већ̀ином су б̀или *мијови*; Кòзјè, òвчијè кòже òсушимо и п̀р̀в^или *мијове*; Òбручови су већ̀ином б̀или др̀вени; Нѣје б̀ило *ц̀ушòвà*; *П̀ушови* су б̀или дòбри; Бес-*ц̀ушòвà* ћемо òстат; Мѣ-смо-бр̀али кòд-нàс тàмо *чàјòвà*; Бр̀али смо *чàјове*. У расположивој грађи само је: Б̀ила су онà-òкна, *ѣмбарови*; Òтросè се онѣ-мòсурови; На мòсурове нàмотàла; Онè-òквирове т̀урѣ у мàшину. Врло су ретке потврде чувања старијег стања: Б̀ило је и тàкијè слу-чàјèвà; Вàлà ти ѣћи онò-с̀ијено мàло прèтрèсти, мàло òдбити са *к̀рàјèвà*.

3. У говору Жељове проширење је, као што се види, сасвим уоби-чàјено и код двосложних именица. Наведеним потврдама придружујемо и следеће: Пàп̀р^ица гòнѣ *кàменове*. Дòјнац, крòж-њèгà је, а гòрњац ѣжлèбѣт, ѣ-б̀удè пàп̀р^ица; Мèтнè *кàменове*, прèтиснè; *Кòм̀ишрове* т̀урѣ у шèрпу и пòкр̀ѣ-је; Б̀или нèкѣ *к̀р̀менови*; *К̀р̀мкови* су, б̀а, пòр̀асли; Òдмà смо прòдàли *к̀р̀мкòвà* нè-знàм кòлко; да ур̀анѣм *к̀р̀мкове*; К̀у̀ам *к̀р̀мков^има* кòмп̀ир; Имај̀у *к̀р̀мкове*; Имà и *к̀ур̀јакови*, òп̀асни су òни; Òрозови п̀јèвàј̀у, јòш се прèдè; Òјутру р̀ано овàкò, кад-нò-òрозови п̀јèвàј̀у п̀р̀вѣ; Б̀или, б̀а, *св̀рдлови* за вр̀èње грàбàл̀à; Имò дòста *св̀рдлòвà*.¹ Неке од ових именица у множини долазе и у непроширеном лику: Тв̀р̀ди ми они-*кàјиши* дòле; А мѣ ѣмали м̀лòге *к̀р̀мке*; Ако-ме срèтè *к̀ур̀јàци*, подèр̀аћè ме; Òрози п̀р̀вѣ п̀јèвàј̀у; Òстàј̀те, д̀јèцо, п̀јèвàј̀у òрози. Увек је, разуме се:

1 У једнини ова именица је, изгледа, средњег рода: Мѣ-кàжèмо *св̀рдло*.

Остављали се *пријерањци* па се сјеме производē; *Сврдлићи* су били рāзни: *шѣљижњѣци, јармењѣши*.

Стање у говору Жељове у основи је у складу са општепознатим приликама у идиомима источнобосанског дијалекатског комплекса, где је „употреба дуге и кратке множине готово обрнута у односу на стандарднојезичку” (Халиловић 2005: 20; уп. и: Брозовић 2012: 363). И у Жељови је проширење двосложних основа компензовано, обично недоследним, изостанком појаве тамо где се очекује: зечѣ *брѣци* (врста траве); имају *млини* на води; И ја из-оније-*млина* нѣсѣм брѣшно; Дрвени *клини* били; Назадјевѣ се *клинѣ*; Ударѣ се *клинѣ* и објесѣ се; Ударѣш *клинѣ* па ђснужѣш; Дрвениѣм *клинѣма* проврѣтѣ; Прегледѣш, омѣтѣш ѣе су мѣши, поред: *Млинове* су рāзниѣли; Пошли према отије[м]-*млиновѣма*. У Жељови се говори: Шѣлке му загѣнѣли под-*нокѣе*; А око кѣмпѣра направѣ се *јарѣци*; *Зуѣци* су нѣ-чешљу; Кѣлко *зубѣца* има?; *Чарѣци* су били трѣ са трѣ; Нѣко пѣсијѣ у *рѣѣке*; Пѣслије су пѣстали *стѣрошѣци*; А ѣнда се ѣткају *стѣрошѣци*. У расположивој грађи старина се доследно чува у множини именице *пѣстѣ*: Дѣшла и ѣна уз Госпѣинскѣ *пѣстѣ*; Нѣсу дѣги ни Пѣтровскѣ *пѣстѣ*.

4. Већину једносложних именица ипак прати проширење: Гѣрѣ, тѣ се вѣдѣ *дѣмови*; *вукѣвѣ* бѣло; пѣт *синѣвѣ*; Сѣјали се и *грѣови-овѣ*; Сѣт се ископају *пѣрајови*; Нѣко има нѣкѣ-[о]нѣ *шѣѣѣове*, ѣбраманѣце; *Кнѣзови* су били; Пѣвјѣшали смо нѣ-зѣд свѣкојакиѣ *вѣзѣвѣ*; Сѣт се с онѣ-кѣднѣ ѣзгѣре бѣцају *снѣѣови* и мѣ пѣсаѣдѣмо по ѣномѣ гѣвну; Жѣли са *срѣѣѣма*; Бѣдѣ *срѣѣвѣ*, знѣ[ш] штѣ је срѣ? и сл. Исте судбине је и именица *зѣб*, која је овде мушког рода: Кѣ је пѣсијѣ ѣн-је-дѣбро ѣстѣ жѣв. Шѣнѣце и *зѣбови* и *пѣрови*, и што гѣт се ѣ-јесѣн пѣсијѣло.

Располажемо следећим потврдама генитива множине ових именица: Кѣлко је *гѣлѣмѣ* бѣло, нѣ-знѣм тѣчно; И дѣназ *дѣнѣ* нѣје дѣбро; нѣколкѣ *дѣнѣ*; от-свѣју *бѣлѣјѣ*; по чѣтѣри пѣт *комѣдѣ* ѣвѣѣѣ; стѣ сѣлѣ, стѣ *ѣгѣшѣ*; коликѣ гѣд је *пѣрсѣѣ*; Има ѣвце нѣкѣ па се јѣнѣ окѣ-*Божѣѣнѣ*; Направи дѣѣци от-*шѣѣѣ* пѣкмѣза, па ѣндѣрек јѣбуке нарѣндѣј па дѣбро испѣци; Здогѣворѣ се кѣсци, по јѣдно ѣсам *кѣсѣѣѣ*; ѣн ѣдѣ у мѣбу ѣе-ѣмѣ вѣшѣ кѣсѣѣѣ; Узмѣш рѣшѣк *кѣнѣѣѣ*; Кѣлко *зубѣца* има?; по пѣтнѣс онѣје-*зубѣцаѣ*; Бѣло је *крѣволѣѣѣѣ*; *Шљѣвѣѣнѣ* нѣђѣ ѣзмѣ; Нарѣви *шљѣвѣѣнѣ* у ѣгѣговѣј бѣшѣи; По јѣдно пѣд грѣшѣкѣ у јѣдну кѣђѣѣѣ-ѣе памѣтнѣѣ у јѣдну кѣђѣѣѣ; по дѣсет *мѣмѣкѣ*; И дрѣгиѣ бѣло *момѣкѣ*; ѣно *пѣрѣѣѣѣ*; срѣтнѣје *свѣѣѣѣѣ*; Кѣлко ѣе бѣт *свѣѣѣѣѣ*?; Нѣмѣ-јѣј *синѣвѣ*; пѣт *синѣвѣ*; Нѣјѣсу ни ѣћѣрѣли *вѣлѣѣѣ*; Нѣмѣ ни *љѣкѣѣѣ*; Тѣ се сѣдѣ прѣстрѣ чѣршѣф, тѣ се *лисѣѣѣѣ* нѣсѣшѣ; ѣ-нѣјѣ се ѣбѣјѣ *јѣѣѣѣ* у ѣтѣ-јѣвку; шѣс *мѣсѣѣѣѣ*; Кѣлко је *квѣдрѣѣѣѣ* прѣвѣјѣ?; двѣѣс *ѣнѣѣѣѣ*, поред: пѣ-пѣт *ѣнѣѣѣѣ*; сѣдам *ѣнѣѣѣѣ*.²

6. Од значајнијих појединости из области именица м. р. треба знати:

2 У Жељови се говори: Дѣлазѣли нѣколкѣ *пѣѣѣѣ*; И тѣкѣ јѣ ѣдѣбѣјѣла нѣколкѣ *пѣѣѣѣ*; Дрѣги *пѣѣѣѣ* и трѣћѣ *пѣѣѣѣ* пѣслѣ пѣре; Јѣ свѣкѣ *пѣѣѣѣ* укрѣдѣм ѣд-ѣногѣ кѣѣѣѣ што ми је мѣјѣкѣ дѣла.

а) да се у Жељови чују и *раїи* и *раїио* и да су, изгледа, *сеїтѣмбар* и *окїиобар* двородни:

Дошле су којѣ су преживјеле *раїи*; Кѣ бїјо бећарлук, а бїјо дѣско-ра *раїи*; Ёто тї несретнї *раїи* дође па попали, сада кѣ-кат-куће нїђи нїје бїло; Прѣшли *раїи* и чоечѣвскѣ фамелїју побїли; Уз-овї *раїи* нїсам се патїла; Уз-онї *раїи* погинуо, поред: прїје нѣго што је *раїио* бїло;

осим-*сеїтѣмбрѣ* другѣ нѣ-знам; Бїће га од *сеїтѣмбрѣ* и свѣ до *окїиѣмбрѣ*, поред: Врати до *сеїтѣмбра*; Дошли њи прїје *окїиѣмбра*;

б) за коегзистенцију ликова *Србин* и *чобан*: Нїје, бѣ, тѣмо бїјо *Србин*; *Србин* *Србина* убијо; јѣ сам бїјо *чобан*;

в) да се говори: Он бїјо *бажерїста*; Бїјо сам *комунїста*; Мѣђу-њима бїјѣ кѣ-нѣкї *руководїиоц*; *Тїио* дошѣ; за врїјеме *Тїиѣ*; Ондѣрек-їмајѣ онї-*зрѣбени*; Тѣ су бїли нѣши прѣвї *кѣмшије*; Онѣ-јѣдан тѣшкѣ *лѣиовчїна*; Идѣ се уз јѣдан *брѣшак*; Дѣбро-је ако *їишѣчїнак* тѣчѣ порет-*їарцѣлѣ*; И *раїијѣн* сам нѣгѣв дѣнијѣла и *їишѣлѣвїзор*; Бїјо сам *осмїирич* пожѣри; Бїло ме *сїириѣо*.

Именице средњеѣ рога

7. У Ијд. сасвим је загосподарио наставак -ом: Нїјѣсам дѣбрасѣ-*здрѣвљѣом*; Нѣмѣјте се шалѣкат с *ѣружїѣом*; Јѣдїно да сѣмо *їљѣом* је замѣстїш; Пїте се мѣстѣ са *їљѣом*.

8. Прикупљѣна грађа указује на зачетак ширѣња форманта -*ейи*- и на неке именице изван старих основа на -*їи*-: Нѣко понѣсѣ ракијѣ, *мѣзѣїи*; Мѣкљѣ је о[д]-дѣбрѣга *зѣвѣзїїи*. Разуме се да је увек: Ракија мѣре ударат и кѣцѣм и *бїрѣїиѣом*; Ондѣси вѣдѣ *јѣнѣїи*; Нѣчијѣ дїјѣте ѣно трчї за-*јарѣїиѣом*; Пѣслиѣ сам узѣла сѣби нѣшто *кѣнѣчѣїи*; Кїјѣм кїрмету рѣну; Онѣ-млѣнѣце сѣтрѣсѣш тѣмо кїрмету *ї-мѣїи*; Јѣ почнѣм чѣрапе нѣкѣм *їс-кућѣ чѣљѣдѣїи*; Јѣ бїла, бѣ, дїјѣтѣшце, а кѣ да кїпї нѣшта јѣш и *кїјѣїишѣїи*? У Жељови се говори: Ондѣ ми је лѣкшѣ *сїїи*.

9. Говор Жељѣве карактерише и чѣста употреба колектива на -*ѣг*, понекад и од именица које не означавајѣ младунчад: дїрѣвенѣ *бїрѣѣг*; *дїрѣвѣнѣѣг*; Са дїрѣвѣнѣѣг ма се прѣвї дїрѣвачѣ; сѣдѣмерѣ *јѣрѣѣг*; Јѣдни смо чївали *јѣрѣѣг*, јѣдни *јѣнѣѣг*, јѣдни *кїрѣѣг*; Бѣјѣ сам се *кѣрѣѣг*, напѣшѣ ако ѣстанї на кѣнаку; Бївѣ їмѣ *їе-су-кїрѣѣг* и кѣрови; Кад замїри свїла, навѣлѣ дївїјѣ *кїрѣѣг*; Бїло и кѣзѣ и ѣвѣцѣ, и *кїрѣѣг*, и кѣнѣ и вѣлѣвѣ; Ымѣмо *кїрѣѣг*; Дѣвали *кїрѣѣг* ма *ї-мѣїи*; Нѣсї вѣду *кїрѣѣг*³; Бїло, бѣ, ѣвѣцѣ, кѣзѣ, *їрѣѣг*, свѣкѣг бѣга; Онѣ-*їрѣѣг* *їїїиѣнѣѣг*, ѣни се пїтајѣ; Прѣвїли смо кѣт-су-бїла *їнѣѣг*; дошла *чѣљѣѣг*; да свѣј кїђи *чѣљѣѣг* *їсплѣтѣм* по дѣвѣ чѣрапе; Тїј трѣбѣ трѣје *чѣљѣѣг*; Они нѣ-могї са *чѣљѣѣг* ма.

10. У грађи се код именице *кїрѣ* нашла и јѣдна потврѣда плуралског наставка -*и* (На јѣднѣј стрѣни су гѣвѣда, на јѣднѣј *кїрѣѣди*) и јѣдан, додуше

3 Одатлѣ и *кїрѣѣг*: Нѣ-знѣ се ил је вїшѣ ѣвѣцѣ, ил кѣзѣ, ил *кїрѣѣг*.

не сасвим поуздан, случај крњег Гмн: Отац је њм̄ оваца̄ дѡста, кр̄м̄а[г] дѡста, кѡз̄а дѡста.

11. Нису честе потврде суплетивне множине од именица са основом на *-ӣ-*: Остали *п̄р̄асци* сами; Лучиле се ѡвце и *ја̄нџи*; Њмамо посебно *тѡрић* тамо за-*ӣил*⁴ће; Пѡкуп⁴ла сам *ӣил*⁴ће у пакѣт.

Појединачне најомене

12. Сагледавању места говора Жељове у ближем и даљем окружењу доприносиће и следећи подаци:

- а) Промена именице *гѡјетѡ* говори о утицају суседних идиома источно-босанског дијалекатског модела (в. Нпр. Брозовић 2012: 366 и тамо нав. лит.; Халиловић 2005: 40): Нит-ѡн зна мѡга *гѡјетѡ*, нит-ѡн ѡће у-њиву; ѡна ѡко-свѡг *гѡјетѡ*; Кѡ-*гѡјетѡ* ти кажем; Јеси-л-дала *гѡјетѡ* да јѣдѣ?; Ст̄авѡж *гѡјетѡ* у бѣшику, али и: да нѣ-будѣ *гѡјетѡ* ѡштро; *гѡјетѡ* дала; *Дјеца* (и *браћа*) понашају се углавном као и у књ. језику: Остала су о[д]-двѡице *гѡјѣца*; Кат-су-*гѡјѣца* пѡдигла се на-ноге; Кат-су-дѡјѣца м̄ало прѣрасла (= „прирасла”), л̄акшѣ ми б̄ило; Ни са-својѡм *гѡјѣцѡм* није л̄ако; ѡн радијѡ, а ја бр̄инула се в̄амо и дѡцѡм и бр̄инула се м̄алом; Њм̄ сам шѣз *бр̄аћѣ*; Кѡћу и зѣмљу ѡставѡм *бр̄аћу*; Ја сам б̄ијѡ најст̄арѡ међу-*бр̄аћѡм* и сѣстрѡм.
- б) Прилично шарену слику пружа именица *гѡба*: у јѣдно *гѡба̄*, у-задњѡ *вр̄јѣме*; ѡн је јѣдно *гѡба̄* б̄ијѡ у црвенѡме крсту; Држала сам јѣдан *гѡба* и вѡлове, држала сам и кѡња; Кѡја-је *гѡба̄*, нѣ-знам; Јѣдна *гѡба̄* б̄ило је дѡбро; У јѣдна *гѡба̄* пр̄ичало се св̄ашта; ѡд-нека *гѡба̄* вѣчера чѡек мѡј, ѡд-нека *гѡба̄* дѡвѣр, ѡд-нека *гѡба̄* а̀мица; Вѡљела би у-свака *гѡба̄* да нисам ж̄ива; А у-она̄ *гѡба̄* нити-кака л⁴јѣка, ништа; Ако је лѣт-на̄ *гѡба̄*, мѡре пѡкрит; ѡд-нека *гѡба̄* није му дѡбро; Дѡ-нека *гѡба̄* ѡни п̄јѣвају на-брду.
- в) У расположивој грађи именица вече(р) искључиво је женског рода: Ако је црвена *вѣчѣ* – мѡкра зѡра; Пѡкуп⁴ло је свѣ тѡ вѣчѣ; И дрѡгѡ *вѣчѣ* прѡстрѣш ѡтѡ; ѡни су пр̄ије, на-двѡје *вѣчѣри*, на-трѡ дѡшли и свѣ ѡћѣрали; Нѣкѡ *вѣчѣр* тамо у-њѣга̄ игралѡ; ѡни дѡђѡ св̄акѡ *вѣчѣр*.
- г) Забележени су следећи облици множине именице *ѡвече*: Тамо су ѡ-наша *ѡвѣга*; Било оваца̄, кѡз̄а, *ѡвѣга̄*; На̄нићѣ крај-ти⁴е-*ѡвѣга̄* и вѡ се за̄трчѣ; Јѣсте-л на̄шли *ѡвѣга*?; Њ-ѡвце ѡдошѣ 3-гѡвед⁴ма.
- д) Од именица *очи* и *уши* недоследно се чувају стари двојински облици: Није ти ѡспала из *ѡчијѡ*; Нѣкѡ му јади растѡ испѡд-*ушијѡ*;⁴ Нѣмѡј да-ѡм-бѡдѣш на *ѡчима*; Пѡзнаће по *ѡчима* у кѡјѡ[ј]-је чѡрапи прѣстѣн; али: Нѣ-да̄ ми с̄нијѣг ѡтвѡрит *ѡчи*; Украсѣ ти га из *ѡчи*.

4 Одатле и Гмн. *уш*: Кад на̄вечѣр – *ушијѡ* колко-ѡћѣш.

- ђ) Говор Срба околине Бановића зна и за збирне именице на *-иње*: Лёгнёмо једно кò[д]-другòга кò-кèрїиње, кò-кèрови; Ми вам пò-пољу ко-їашичїиње; Пòбићè-вас, бā, кò- їашичїиње, кò-кèрїиње; Пријїе вишє жєнскииње їшло да нєшто учї рāди[т]-се.
- е) Од именице *јaj(и)е* нашла су се само два множинска облика: А јā и дāназ дāнā сāмо свāрїм лўков^ну и ў-њима *јāјца* ðбоїм; Кўпијо у Бāновић^нма стāра *јāјца*; Тò се сādā прòстрè чārшаф, тò се *лисїòвā* нāsўши; ў-њїјā се ўбијè *јāјцā* у отў-јўвку; ўзмè трòје *јāјцā* и прòдā; Мèтнèш *јāјцā*, мèтнèш мл^нјéка.
- ж) *Ћемане* је и у говору Желёве именица с. р.: *Ћемāне* свїрало, шаргїце, тāмбур^нце; И звāло је се *ћемāне*.
- з) *Колице* у значењу „коло” не припада категорији деминутива: *Колице* је дрвенò; Кāsнїè се кўп^нло чèличнò *колице*; Бїјо дрвенї плўк са двā *колицā*.

Именице женског рода на -а

13. У Дјд. и Лјд. ретки су трагови II палатализације: На Желёва-кòј *рїјеци*, али: На једнòј скāчè *нòги*, а пèт кїлā тèшка; Кад је ў-кући у *бèшики*, ðндāрек је тèшко; Сїн ми бїјо у *вòјски*; Пòжањè се, сāдијè се и *сїдки* пòлāжè зїми; Свè скāчè-пò-цаки; Увек је, наравно, и: Нèшто се глèдā у-тòј-плèћки; Òни су нèшта знāли у-онòј-плèћки; Мòре, мòре на-отòј-плèћки да пòгодї. Тако је и код личних имена: Òдн^нјела сам и онòј-глўòј *Сāвки*; Òдèм јā, бā, и *Љвāнки*, òдèм.

14. Истог смера је и I палатализација у облицима деминутива и присвојних придева истородних именица: Òдрезā нам пò-крїшч^нцу лєба и пòмазā нам, али: Бòлè ме *рўкице*; Штā ти је *рўкицама?*; Нит-си-їмò од мāтерè ни тèткè, *мāјкинè* сèстрè, нит-си-їмò ўјāка, *мāјкинò* брāта.

15. Од множинских облика пажње је највреднији генитив, обележен тенденцијом ширења доминантног наст. *-ā* на рачун *-ї*, и то првенствено убацивањем непостојаног *а* и у ситуацијама нетипичним за многе говоре овога дијалекатског типа:

Їмā нèколко *бркāљā*; сврдлови за врћèње *грāбāљā*; Пїтā ме јучè о прављèњу *грāбāљā*; Нè-знāм кòлко їмāм *жèнскāрā*; Òн чїтā: „Кòлко бїло *жїгїцā*, тòлкò *òвчїцā*, тòлкò *сїнòвā*, тòлкò *ћèрї*”; Мòлїм, кòјā би *жèнā* прїм^нла, бāн, прāсе; Нїђе нїје ни клипа ðстало о[д]-згрāдā; Пèкли рāкију от-крўшāкā, од *јāбўкā*, од *їāнарїкā*; Їмāм сїјèмена ðт-крāsїāвїцā; И òд-нашиè *кўћā* нїје далèко; Гўвно је прїмакнўто до *кладāњā*; Òн мèни дāднè *кòнзèрвїцā* нèкакиè; Нòси пўну кāнту *крўшāкā*; Нāберèмо ониè-широкиè *лїсāкā*; *Љўшїшїљā* пўна штāла; Прскуље су бїле рāн^нјè од *мацāрїцā*; Нārèдāш пèшес *мòшāкā*; Свè-седам *нèдїљā* препòст^нло се; по чèт^нри пèт комāдā *òвчїцā*; Пријє нїје бїло кўпит *їелèнā*; от-їрїшїāкā нас^нјèчеш; Нїје бїло ониè-усјèлїнā, нїје бїло ониè-рўїурдā; Бїло

īrēšāñā от-свакū рўку; трнке *челā*; Нєкā-је от^чшла *цўрїцā*; Сад нєћє ни-овїє-обичнїє *шєрїā*; Мєћє се иза-ш^лївā и сл.

по нєколко слāмки; *Кїшїтїрї* їмā колко-дћеш.

16. Од именице *рука* чува се стари двојински наставак (ис-тўђїє *рўкў*), а *нога* је посведочена са наставком -*їā*: Они лўпє крме сїкирѳм, ђборе га с нѳгўā. „Контаминирани” наст. -*їā* говор Жељове повезује са приликама у говору Бирча (о томе, као и о распрострањености појаве, уп. Реметић 1985: 251).

17. Ојконими Жељова и Возућа понашају се као придеви одређеног вида: Знаж ћє *Жєљѳвā*; Пўт је прѳшѳ поред-*Жєљѳвє*; Да прѳћє аутѳбус; да прѳћє кро[з]-*Жєљѳвє*; Мї смо у *Жєљѳвѳ*; И прѳвѳга смо рāга мї у *Жєљѳвѳ* страдали; Ў-мене што-је-дїјєверовїћ тām у *Вѳзўћѳ* бїјѳ; Ымā књїга о *Жєљѳвѳ*; Дѳћєрали га чāк из *Вѳзўћє*; Тўј се млѳгї нāш нāрод из *Вѳзўћє*, нāјишѳ млѳгї нāрод, свє Вѳзўћāни; ђдниєли га у *Вѳзўћў*; Јāv^ли смо се *Вѳзўћѳ*; Дєтел^чну н^чјєсмо сїјали вѳде, а јєсам у *Вѳзўћѳ*, а н^чјє-смо у *Жєљѳвѳ*.

18. У Жељови су *виле* и *ђрāбље* искључиво pl. tantum: Дрвенє *вїле* су бѳлє; Јā сам сѳбѳм прāвијѳ и *вїле* и *ђрāбље*; сврдлови за врћєње *ђрāбāљā*; Питā ме јўчє о прāвлєњў *ђрāбāљā*.

19. „Очева жена његовој деци из претходног брака” најчешће је *мāћїя*: А мѳја *мāћїя* задрєча; Крāва ми се отєлла ў-мојє *мāћїє*; Ымā-ла *мāћїў* дѳбру; Јā кат-сам-се-удāла, нāшла-са[м] *мāћїў*. Једном је потврђена и *мāћā*: И вїчў мѳјѳј *мāћи* и вїчў: „Нєћїницє”.

20. У снимљеном корпусу нашле су се само *јасле*: Нєм вām *јāсāлā*. И да їмāјў *јāсле*, ѳне ўскочє *ў-јасле*; Нāправїш *јāсле*.

21. Помало изненађују ликови *нїшї* и *нїшāма*: Прєтиснєш пѳложнї-ке да се дїжў *нїшї*; Преклѳпи тїєм-*нїшāма*.

22. У Жељови је *кāv* им. ж. р. на сугласник: Јā сам се и ўдāла, нїјєсам *кāv* пїла; Ни ѳна јѳш нїје *кāvи* пїла; Пријє н^чјєси знāо штѳ је *кāv*, пријє нїје бїло *кāvи*, сāмо онā-цїбура.

23. Удате жене обично се именују по мужу: Мāра *Милѳшев^чца*; Мāра *Мāрков^чца*; ђн трєсє па прєдā мѳјѳј *Рāјков^чци*; ђстави, бѳна, мāло и *Рāн-ков^чци*, знāж да нєм нїшта; Она нєшта вїчє мѳјѳј *Рāнков^чци*; И вїчў мѳјѳј *мāћи* и вїчў: „Нєћїницє”.

Именице женског рода на сугласник

24. Наставак -*їў* у Гмн. посведочен је једино од именице *ко-кош*: Припрємїш *јāјā* о[д]-дрўгїє *кѳкѳшїў*; Свāко је шмāгѳ кѳлко сам *кѳкѳшїў* їмāла; Ымāла сам *кѳкѳшїў* пўн тѳр, поред: двāнєс *кѳкѳшї*. Наводим и остале облике ове именице: Ўзмє пєрушку от-*кѳкошї*; сїтнїє *кѳкошї*; Штā-ћє-ти вѳлкє *кѳкошї*?

25. Женски родитељ у Жељови зове се: *мāшєра*, *мāшї*, *мāшєр* и *мāјка*:

Тѳ је прāв^ла овā-бāба вѳде, Лўкина *мāшєра*; Кāжє ў-њєгā *мāшє-ра* нāма зā-паре; Пѳкуп^ла *мāшєра* нєшто дїєцє, нєшто ѳн и *мāшєра* је

крéнула нйж-нйву; Набашка му о́тац и *машера*; Нйје һела кáжэ да-ј[о]ј-је-*машера*; Нит-си-йм[о] од *машерэ* ни тёткэ, мајкинэ сестрэ, нит-си-йм[о] ўјака, *мајкин[о]г* брата; И он[о]-јаре или [о]н[о]-јање, свэ-т[о] йдэ за-*машер[о]м*, *машера* га сачэкујэ; Бйјо сам к[от]-кућэ с *машер[о]м*; З[ат]о, *машера*, ајде ранијэ; Зн[а][ш] шт[а]-је, *машера*! (вокатив);

Машу или баба н[о]сй л[у]ч спр[а]м-нйј[а]; *Машу* св[о]ју ш[е]р пр[е]д[а]-се и – к[у]ћи;

Машер је остала;

У следећим случајевима не може се одредити облик Нјд.: Ја св[о]ј[о] ма́тери кидисала, о́ћу й-ја на с[у]ј[е]ло; Он кáжэ *машери*, ма́ти кáжэ о́цу; Р[о]дй у вра́жиј[у] *машер*.

Ја св[а]кй *ушйа* ук[р]ад[е]м о́д-оног[а] кл[у]вка што ми је ма́јка да́ла; Ако му је ма́јка ўмрла, три куп[а]тиље йд[у]; *Ма́јка* ўмрла тридест о́см[е]; Нит-смо-йм[а]ли ни о́ца ни ма́јк[э]; К[о]л[к]о-на́с је б[и]ло д[е]ц[е] у о́ца и ў-ма́јк[э]; б[е]жй, ма́јка (вок.); *Ма́јке* су п[о]мрле.

У расположејој грађи нашло се и „мешовитих” потврда: Ја-н[у]ј[е]сам ймала ма́јк[э] да ме́не *машера* пр[а]тй; Остала сам с ма́јк[о]м и *машера* нас је ра́н[а]ла; код *машер[н]э* ма́јк[э].

Посведочен је и хипокористик *мама* (Ја йд[е]м с ма́м[о]м св[о]ј[о]м), а у јединој снимљеној псовци употребљен је облик *мајку*, а не *машер*, облик који се у многим говорима једино чува у наведеном обележеном контексту.

26. У Жељови се углавном чују *һерка* и *ш[е]р*, а ретко *һер* и *ш[е]рка*:

Һезина је *һерка* чувала г[о]веда; Једна ми је *һерка* т[у]дек[а]; Имала п[е]теро һ[е]ц[е], дв[а] с[и]на и трй *һерке*; Бйле трй му *һерке* и дв[а] с[и]на; двйје *һерке*;

Ш[е]р йгр[а] ў-колу; Јагода ми *ш[е]р*; Мо[ј]-је с[и]н мушт[е]рија тв[о]ј[о] *ш[е]ри*; Йма́м ш[е][с] с[и]нов[а] и једну *ш[е]р*; Йд[у] са-своијем *ш[е]р[н]ма*; Ж[е]не су држале л[у]ч ўви[е][к] куд-г[о]т-су кр[е]нуле са *ш[е]р[н]ма*;

С[и]нови и *һ[е]ри* се саб[е]р[у]; Он чит[а]: „К[о]л[к]о б[и]ло жйгйц[а], т[о]л[к]о о́вчйц[а], т[о]л[к]о с[и]нов[а], т[о]л[к]о *һ[е]рй*”;

И н[е]гова *ш[е]рка* ўмрла.

ЗАМЕНИЦЕ

27. Основни увид у деклинацију и акценат личних заменица и заменица трећег лица омогућавају следеће потврде:

Там[а]м, ја һу ти је о́сјећ; Они су свй н[е]јачи о́д-мен[е]; Они-т[о] јед[у], а ме́ни смр[д]й; И ме́ни су долаз[н]ли; Они ме́не зов[у] себи; Он је мен[е] н[о]сијо; Ўбић[е] й-мен[е], м[о]га ми Б[о]га; Мен[е] саставијо з-бра́том и са сестр[о]м; Мен[е] о́дма исп[о]д-реб[а]р[а] б[о]лй; Мен[е] да́дош[е] н[е]к[о]ме ма́јстору; Кат-сам-йзишла ја, йзиш[о] о́тац за-мн[о]м; дај ми л[е]ба; На́редй ме до дв[а]н[е][с] са́тй да сјед[и]м и штрйк[а]м.

Ти, дијете, то још ни-видијо н^ијеси; Она *шѣбѣ* да прѣвар^и?; Нисам о[д]-*шѣбѣ* ђтѣла; Шт^а је *шѣбѣ* брига; Теби је посл^о ма^{ло} на^{ши}је пар^а; Срѣтан *ши* Бџић; Нећу, друже, да с *шѣбѣм* ишта петља^м;

Он је бијо и овога-мог сина пун^ица; Дѡћѣ ђн такѡ тудек^а; Није било маснѡћѣ такѡ нег-ѡн к^упијо некѡга лѡја од мусл^иман^а; И *у-њег^а* изгин^у-ли; *И-њег^а* мѣтн^у, и-он ма^{ло} гѡри; Так-ја *њег^а* пѡспѣм или житом или зѡби; Умрла прије *њег^а*; *И-њег^а* шкѡла тражи; С^ад ја-*њег^а* пит^ам; ѡд-*њег^а*; м^лађ^а ѡд-*њег^а*; П^ад^а ѡзгѡре жито *у-њег^а*; Жѣна *њег^а* ѡдвела у Њѣма-чк^у; С^а[д]-т^и *њег^а* п^уст^иж да ѡно пѡдо^и; Удала се за-*њег^а*; Кажѣ *у-њег^а* ма^тера на^{ма} за-паре; *У-њег^а* су с^ад^а добри шљив^ићи; Свѣ сам к^уп^ла за-*њег^а*; П^уно гѡд^ин^а нисам ч^ула за-*њег^а*; *Њѣму* сам к^уп^ла нѡвѣ чѡрапе; Кѡј^и су л^уди били ш-*њиме*?; Ма^{ло} нѣшто смо науч^или ш-*њиме* рад^ит, ал нѣма кѡ;

њѡј тѣшко; Јѣдну кант^ур^ну добру на^прав^им ја *њѡј*; Св^у-*јѣ* пѡтрош^иш; Он је живијо ш-*њѡме*; Дѡбро знај, с^ушѣ се ш-*њѡме*; Нѣ-мере[ш] ш-*њѡме* издржат; И на[с]-смо тр^и тудек ш-*њѡме* били; И ѡн је бр^аѡ ш-*њѡме* онѣ-б^унде; Ѣтекла-*јѡј* гла^ва;

Ми смо свѣ изг^уб^или; Ѣт^ишли смо *наз* двѡје; Има *у-нас* т^амо од-јѣднѣ ф^амелијѣ; *У-нас* има л^уд^и; *У-нас* је сѣло такѡ било са ма^{ло}м, кѡ кад је м^јесто такѡ; Кѡл^д-*нас* је било д^јѣцѣ у ѡца и *у-мајке*; Ѣнд^а-*су-нас* врат^или; На-он^{ај} д^ан кат-*ћѣ-нас*-напаст муслиман^и; Т^уј-*су-нас* нашли; Прѡ-сто-*нас* в^арај^у;

Ви да се врат^ите к^ући прије зѡрѣ; Ѣд-*в^ас* нѣм гѡрије; Ѣни-*ћѣ в^ас* пѡбит, знајте добро!; *В^ама-ћѣ* Т^урчин суд^ит; Да-вам-*ћѣ*цо, л^ажѣм, нећу; Д^аћу-*вам*⁵ ја лѣба и б^јѣште *у-шуму*;

Ѣни су св^и добри били; В^ам су дв^ије к^уће биле *њ^и*; Мѣђу-*њима* бијо кѡ-нѣк^и руковѡдијѡц; Ишли смо с^а-*њима*; Ѣт^ишла т^амо с^а-*њима*; Он је ма^{ло} ш-*њима* и-позн^ат; ѡни *њѣг^а* знај^у; Нѣ би се в^ише ш-*њима* врат^ит жив^лѣ[т], тѣ парѣ нѣма. Облике *њија, њиа, ина, ин в.* у т. 28.

28. Утицај носилаца источнѡбосанског дијалекатског типа (в. нпр.: Брозѡвић 2012: 368; Брабѣц 2012: 105; Халиловић 2005: 40) вѡма је вид^лив у (пуним и краћим) облицима (пре свега Г-А) заменице трећег лица множине: *Њ^ија* тудѣн има пѣт п^ут^а в^ишѣ нег-*нас*; *Њ^ија* петѣр^ица не ос^ијѣк^у тр^и мѣтра; *Њ^ија* пѡћѣ тр^и чѣт^ири; С^ад-ја *њ^ија* у-от^и-кокош^ињац свѣ затвор^им; Ј^а-*њ^ија* напулѣз^ам по-тр^и-чѣт^ири *у-кућу*; Ѣд-*њ^ија* *узмѣш д^уан*; кат-сам-ја *њ^ија* в^идла; В^ал^а тѣби *њ^ија* на^брати, в^ал^а тѣби *њ^ија* ѡчист^ити; в^ал^а тѣби *њ^ија* ск^увати; па ѡнд^а-ти-[и]н^а в^ал^а оц^ијѣд^ит; М^и *њ^ија* на^прав^имо па ако-дѡћѡшѣ – дѡћѡшѣ. Ако не дѡћѡшѣ – ни^ком ништа; Ј^а-нећу *њ^ија* ѡставити; Ѣни су *њ^ија* дѡвели код-*нас*; Били су ма^{ли} ч^анч^ићи, *у-њ^ија* се м^лјѣко шљѣвало; Јесте *у-њ^ија* такѡ; *У-њ^ија* с^амо ма^{ло} мѣса; Чѡрапе отрѣсѣ и мѣтнѣ прѣд-*њ^ија*; Ѣд-*њ^ија*-е ракија кѡ-грѡм; М^ати или б^аба нѡс^и л^уч спр^ам-*њ^ија*; ако нѣма мѣнѣ код-*њ^ија*; Штѡ је *њ^иа* Бѡк

5 Једина потврда старине забележена је у контексту духовне, верске провинцијѣ: Пѡлазник рѣкнѣ: „Срѣтан ви Бџић”.

ствáрō кад-оно смрдѝ? итд. Нисам имала кад ни-да-*īnā*-вѝлѝм, ни-да-*īnā*-глѝдāм; Нѝмѝјте- *īnā* дѝрат, пѝст^ите- *īnā*; Сāмо-*īnā* ѝзјутра ѝспустѝмо; Тѝ а^ине пѝкиселѝш ѝнамо у лāдну вѝду и пѝдмѝѝш-*īnā* у пāрјен^ицу; Нѝ-мереш-*īnā* дрѝкчије тѝрит; Устопѝцā-*īnā* знāм кѝјѝ су тѝ кѝмшије бѝли; Сѝлѝмо-*īnā* ѝ-шуми; па-*īnā*-нѝѝи вѝд^или да-*īn*-пѝбѝјѝ; Сāд имā-*īnā* нѝ-знāјѝ ни чѝрапе ѝсплест; Нѝт-*īn* је кѝ сарāнијо, нѝт-*īn* је кѝ кѝсти пѝкупијо; Нāшли-*īn* под-ониѝе[м]-мртвāц^имā; Гāѝе мѝрāш ѝвудāн вѝзат-*īn*; ѐпѝт-*īn* се дā нѝшто да пѝједѝ; Сāмо док-*īn*-кѝкѝш ѝдбијѝ итд. Појава је продрла и на терен заменичко-придевске промене: Имā сāмиѝе пāпѝчā *нѝзинѝен*, слāгаћѝ те кѝлко имā; Брѝз-*нашиѝен* шлѝивā нѝмā прāвѝ рāкије; Нѝје лāко нāѝ ѝвде ни дѝбриѝен дрвā. Ликови *нѝја*, *нѝа*, као и *ина*, *ин* у српске босанске говоре унети су несумњиво из суседних муслиманских идиома источнбосанског дијалекатског типа. Појава је највише маха узела тамо где Срби у иноверном окружењу чине мањину, као што је случај са кладашким, зеничким, какашким крајем, околином Бугојна, Нишићком висоравни и околином Бановића (о томе више у: Реметић 2009: 162–163). Разуме се да су истог порекла и енклитички облици *ина*, *ин* (у муслиманским идиомима обично *хина*, *хин*), појава слабијег домета, досад, поред околине Бановића, поуздано верификована на периферији области источнбосанских Ера, „у рубним селима према Мулалуку” и у самом Мулалуку, јер Мулалучани, судећи по грађи прикупљеној на Нишићкој висоравни, „у овом језичком детаљу не виде маркирану, лако препознатљиву, типичну туђинску, диференцијалну особину, какав је случај, примјера ради, са Србима у кладашском крају” (Реметић 2009: 163–164).

29. Говор Жељове не оскудева потврдама посесивне везе у + *зениѝив* личне (или неке друге) заменице у вредности присвојне заменице, појаве познате и другим идиомима источнбосанског подручја (Симић 1978: 90; Ђукановић 1983: 260; Халиловић 1990: 336; Халиловић 2005: 21), најочљивије на терену источнбосанских Ера, Горњег Бирча и Нишићке висоравни (Реметић 2009: 168–172): ѐѝеш, мāмо, ѝѝи са *ѝ-мене* жѝнѝм и дјѝцѝм; Кāжѝ *ѝ-нѝѝā мāшѝера* нāмā зā-паре; А велѝ *ѝ-менѝ брāш*: „Бāба, ако нѝ-мереш, нѝмѝј да би прѝкодāн бѝла *ѝ-куѝи*”; Баба *ѝ-куѝи* па *ѝ-менѝ брāш* велѝ: „Бāба, сāмо пренѝѝи *ѝ-соби*”; И тākѝ тѝ пѝкѝјнѝ *ѝ-менѝ брāш* рѝкнѝ бāби; Договѝр^или се да и *ѝ-мене рѝћāк* и *брāш* ѝдѝ у Звѝрнѝк; *ѝ-менѝ брāш* знā уза-шāргију; Кāжѝ *ѝ-менѝ ѝдѝкѝјнѝ гјѝд*: „Дјѝцо, ѝвѝ нѝѝе вāљат”; *ѝ-менѝ брāш* ми дѝшѝ и ѝздѝл зāдигѝ и пѝдбāцијо и пѝдигѝ ѝвѝкрāј; *ѝ-менѝ* што-*је-гјѝверовѝћ* тām у Вѝзѝћѝј бѝјо; *ѝ-менѝ чѝдѝк* нѝкākѝ пѝтѝм снāшѝ се и кѝпѝ кѝћѝ; А *ѝ-мене брāш* ѝдѝ сā-двā кѝња; Јѝдан пѝтā велѝ *ѝ-мене брāш*, и ѝтац и брāт, и велѝ ми; Јā сам *ѝ-шѝебе з брāшѝом* вѝјску слѝжѝјо и сл.⁶

6 Иако спада у домен синтаксичке проблематике, наводимо да је и овде „један стари аблативни модел генитива замијењен контаминираним конструкцијом типа *с оне ѝѝѝе* (Шта чине *с оне ѝѝѝе*)”, појава регистрована „дѝљем источнбосанског пространства”

30. Сасвим је обичан слободни инструментал рефлексивне заменице: Св^нјеће сам пр^навијо *сѡбѡм*; Мй смо *сѡбѡм* прерађивали вако да љѡб рас-тѡ; Фала Бѡгу, мѡрем *сѡбѡм*; Мѡре л баба *сѡбѡм*, Пѡтро?; Ја сам већина с^нам *сѡбѡм* кѡсијо; Купу[с]-смо *сѡбѡм* производ^нли, пријерњаци се ѡс-тављали. Од осталих потврда ове заменице наводимо: Ја дѡђѡм дѡ-себе („себи”); Имала сам сѡстру ст^нарију ѡт-себе; Ђни мѡне зѡвѡ *сѡби*; Им^на па се раскоцајѡ, па *сѡби* нанѡсѡ и налѡжѡ се; Ђна ѡде *сѡби*, ја-сѡби плѡтѡм; ја ѡдо *сѡби*; йскоп^нај *сѡби* пѡпѡез ком^над^на; Ђна се кл^нала, с^нама *сѡбе*; Да им^нам з^на-сѡбѡ *сѡбѡ* вѡну, рѡѡмо; Нйкога нѡм^нам с^на-сѡбѡм.

31. Заменице *нико* и *нишѡа* се у косим падежима, у вези са пред-логом, углавном раздвајају: *Нй-за-коѡ* нйје чѡо; *Нй-у-коѡ* не нађѡшѡ ѡрѡжја; Нем^на га *нй-с-кйм*; Нйје бйло нйком *нй-го-чеѡа*; Нйсам имала *нй-у-чему* пр^нава; Нйје му *нй-го-шѡа*; Нйје било *нй-го-шѡа* ни-томе; Тѡ не приј^нања ни-з^на-руке, *нй-за-шѡа*; Вйдйм-ја да онй-сйр нйје *нй-за-шѡа*; Нйшта *нй-ш-чйем* неће да йдѡ; ако нѡм^наш *нй-у-шѡо*; *Нй-су-чйем* се не-л^нјечй, поред: Та је кѡћа дѡтраљ^нала, да је скѡром дѡшла *го нйшѡа*; Да стѡчѡ снѡп, нйје било ѡвр^нјѡ *с-нйчйм*, тѡкло се шт^напом.

32. За прецизирање изоглосе *шѡа(кавизам)* потребно је знати да се у говору Жељове чује: Ђдо са с^намѡѡм, нѡм^намо *шѡѡ* јѡс; Бѡдѡ сргѡв^на, зн^на[ш]-*шѡѡ* је с^нр^н?; Ђне ймајѡ да пробирѡ *шѡа-гѡд ѡѡ*; *Шѡѡ-ѡѡ-ти* вѡлкѡ кѡкоши?; Од накиѡе згр^над^на и од накиѡе кѡћа ѡто дѡ-*шѡа* смо дѡшли; кѡпйм *шѡѡшѡа*; Ђни су *нѡшѡа* зн^нали у-онѡј-плѡѡки; Ако не дѡђѡше – нйком *нйшѡа*; Ј^на-тѡ не-зн^нам *нйшѡа*; Ђно ѡѡ *свѡшѡа* јѡст; Зн^нам-ја *шѡѡ* је сйга; Зн^нам на-*шѡо* сам дѡшла; Свѡ *шѡо-се-бр^нало шѡо-зн^намо* да се смйје јѡс; Огр^над^ни *нѡшѡо* з^на-кравѡ; Пријѡе вйшѡ жѡнскйње йшло да *нѡшѡо* учй р^надй[т]-се; Тѡ је *нѡшѡо* лйјѡпо; Ђснуо сам *нѡшѡо*, нйје дѡбро; Нѡ-мере *нѡшѡо* не-бит, йм^на свѡг^на; *Нѡшѡо* и не-прйч^нам; ако-*нѡшѡо* запрж^најѡ од р^нанѡ; Ђтйдѡм да *нѡшѡо* ѡзмѡм; Пѡслиѡе са ѡзѡла сѡби *нѡшѡо* кѡнѡчета; Мѡре се кйселит у *свѡшѡо*; ако нѡм^наш *нй-у-шѡо*; ј^нашто је м^насло бйло.

ПРИДЕВСКО-ЗАМЕНИЧКА ДЕКЛИНАЦИЈА

33. Када је о присвојним заменицама реч, треба знати да се у Жељови говори: ѡбич^нај *њѡѡѡв*; Онд^на-туј-су дв^на бр^ната бйла, мѡј чѡек и *њѡѡѡв* бр^нат; ако-је-ймѡ *њѡѡѡв* рѡѡмо ѡтац; *Њѡзина* је ѡѡрка чѡвала гѡведа; *њѡзина* дйѡца; Стр^нажа бйла *њйѡва*, ѡфатѡ-га; Наше се цѡре ѡд^најѡ з^на-њйѡве; Н^нјѡсу пл^нат^нли *њйѡве* пйл^нѡѡ.

34. У придевско-заменичкој деклинацији наставци тврде промене практично су правило,⁷ а меки се могу чути само изузетно: Ђни кѡсѡ

(о томе в. Реметић 1981; Реметић 2009: 166 и тамо нав. лит.): Шт^на мѡре *с нас* бйт, нйко јѡш не-вйдй; Да сам зн^наѡ да ѡѡш т^нако *ш ѡѡ р^над^нт*, не-би је ни-дѡвео, поред: Нѡ-зн^нам шт^на је *ш-њйма* бйло.

7 Прѡдрли су и на терен заменице (*ни*)*шѡа*: Дѡнијо ми ѡѡб^над, *чйем* ѡу се пѡкрит; Гѡнймо кѡње, нѡко йм^на рѡт, нѡко к^нанцију, к^нако *чйем*; Нѡ-патйм се *нйчйем*; Нйшта *нй-ш-чйем* неће да йдѡ; *Нй-су-чйем* се не-л^нјечй, поред: с^ну-чйм га пр^навйш?

један зă-*грӯџиѣм*; Она берѣ сà-*моѣм* брăтом бунде пò-њиви, берѣ, берѣ; У-шуму сам ишла с онòм-пријекòм жăгòм, рѣзала сà-*своѣм* дјѣдом; Дјѣд идѣ за *јѣдниѣм* пòслом; Пйлиће сам *тйѣм* ран^нла; Нанесѣмо нòндекà *ониѣ*-плáстòвã; *тйѣ* иґри било; Од *накиѣ* згràдã и од *накиѣ* кўћã ёто дò-шта смо дòшли; Пòб^нло и *нашиѣ* Крстићã óнде и у околици јѣдно четрнѣстеро; И *њѣговиѣ* имã двòје дјѣцѣ, и *њѣговиѣ* двòје дјѣцѣ; Блйзу смо јѣдни *грӯџиѣ*, ал ниѣсмо јѣдни *з-грӯџиѣм*; Мй смо òстали òндãрек, туд нам је била стрйна сà-*своѣ* пѣтеро дјѣцѣ; Óне су мѣни дòниѣеле тудек *нѣкиѣ* слийчйцã; А *јã* *свòиѣм* крãвама пòложйм сйјена; Кат-смо-се- òндãрек врат^нли *свòиѣм* кўћама, ш-њòм смо били; *Јã*-сам-тò свѣ нà-*своѣм* прстима, свѣ крај-лãмпѣ, нйје било лãко; Сйјали дўãн *у-некиѣм* Крчевинама, нѣје при-крају итд. У снимљеној грађи наша се само једна потврда меке промене: Бйжи, ајде са *свòй*м пòслом.

35. У говору Жељове честе су потврде именичке промене придева (и неких заменица): од *рãстйова* дрвѣта; А нйје нй-било жйра, нйје ни *рãстйова*, ни *бўкова* ни *нйкаквã*; Ако будѣ кйшѣ и *злã* врѣмена; Зупце од *жйлава* матријала, од млáдòга грãба; Мй-смо-лãни, бã, имали стò кйлã *кукўрузна* бјѣлца; Чѣкãј *н'јѣйã* врѣмена; из дрвѣта *сўва*; от-*шуйьã* дрвѣта; Врãга му лўбйм *њѣгова*; Н'јѣсу *нйкакã* мãла имали; Мѣтнѣ кòмãд гвòзђã, *каквã*-било гвòзђã и сл. Именичка промена посебно је приметна у ономастици и називима верских празника: преко-*Кайетйãнова* брда; из *Мйлина* Сѣла; сãмо о *Бўрђеву* дãну òшйшãм; Ó-*Бўрђеву* дãну, *Бурђев* кад је, òндã се смйју òвце шйшат; О *Пѣтрову* дãну јãње зãкољѣш; Дò-*Сйасова* дãна òрѣ се; Ни о *Пѣтрову* дãну нѣ-стиже; Будѣ иґрãнка о *Никољу* дãну; За *Никољ* дãн нйкãд н'јѣсмо мрсили. Последњи пример сведочи и о чувању резултата старог јоговања помоћу суфикса -*јь*- у називима празника, који често долазе у „окрњеном”, поимениченом придевском лику: Óсим *Никоља* и *Бурђица* свѣ су слãве мрсне.⁸ У „окрњеном” лику чују се и други празници: Прије *Бурђева* нѣ-шйшã се; Кãндило зãпãле уочи-*Бурђева*; Нãвйшѣ о *Пѣтрову* дòлазѣ; Било тò у четвртòј пò-*Бурђеву*; Мãлй *Бурђев* н'јѣсмо òрãли; На-*Тўчин* се припрѣмã за рãжањ, али и: На *Тўчиндãн* се припрѣмй на рãжањ; Дòшла на *Бурђев* дãн.

36. Наставци тврде промене код меких основа не ограничавају се, као у неким сродним идиомима (Ђукановић 1983: 248), на придеве *врућ* и *шуйьã*: Они јѣдў *кокòшијò* мѣсо и телећѣ; *Јã* òфарбãм и дãднѣм дјѣци *йòкојò* (јãе); *Кòјò* су Тѣшѣ Станкйћã дјѣца?; *Кò*-бајãги брòй се да је *бòльò* òвчйјò; Óдѣ се òчи *Бãдгьòг* дãна *у-шуму*; Дòста је нйовòга *ђўбрета*, јòш је *нãјãчò*; Имã се вйшѣ *крãвльòгã* мрса, имã се вйшѣ *крмѣћòгã* мрса, имã се вйшѣ *кокòшињьòгã* мрса; Тãванч^нна пўна *крãвльòгã* мѣса; *Òвчйјòгã*-је мл^нјѣко *жўщò* òт-кравйјòга, *жўщò*; А нã-је лѣвшã кãва од *òвчйјòгã* мл^нјѣка; Ако òѣж да имãш *рãнијòгã*, мãло га пòсијѣш; У јѣдно дòба, *у-зãдгьò* вр^нјѣме; Нйје га било *мãњòг* òт-чѣтверо па гòр до пѣтнѣ-

8 У прикупљеној грађи нашао се и узорак одређеног придевског вида присвојног придева *Митров*: Нã-*Митровй* дãн била слўжба гòре.

стеро; Ако је ср^нјѣда, *шрѣћоџа* је рѣда; Даде трѣћу *шрѣћоме* брѣту; Питѣју *шрѣћоџ*; поред: нѣкад *бѣљѣџа* живѣта; от-камена *џорњѣџ*; *џ-џоњѣм* џѣпу; *нѣше* сѣло је прѣпало.

37. О продуктивности суфикса *-ов* у говору Жељове сведоче и следеће потврде: *Трѣшњов^нна* и брѣкиња; Нѣсѣ *јѣбукове* гране; Мѣтнѣш дрво *зѣбиково*; *Бѣковѣ* жѣр нѣје нѣкакав; *Ўзмѣш* мѣло *љѣскова* лѣста; *Врбово* дрво нѣје дѣбро за-ватрѣ; *мѣнарикова* ракија. Исто тако и: *Љѣсков^нна* нѣ-валѣа и *врбов^нна* нѣ-валѣа; Приѣе већина *шљѣвовача*, а сѣда се пѣјѣ и *крѣшковача*, и *јѣбуковача*, и *мѣнариковача*; Нѣкѣ прѣдајѣ и *мѣнариковачу*; Мѣло бѣдѣ и *мѣнариковачѣ*, мѣло.

38. Заменица *ѣај* неретко долази са аналошким протетичким *о-*: И *ѣиш* вел^нкѣ, дабѣгда га Бѣг смѣо, ѣ-он је такѣ; *ѣиш* нам нѣје ни плѣтијо; *ѣиш*-чѣек што је ш-њѣме рѣдијо; *ѣиш*, сѣне, што сѣда плѣтѣш мѣгѣ бит мѣчки чѣрапе; Тѣ се *ѣиш*-сѣдѣе мѣће, *у-ѣиш*-долафић; Пѣпнѣм се на-*ѣиш*-пѣањ; *ѣд-ѣишѣџа* направимо; *ѣтац* је скѣчијо с *ѣишѣ*-мѣста ѣ-снијег; Да рѣдиш и да на-*ѣиш* пѣзѣш; Сѣмо *ѣиш* (соба) тѣде ће-се-вечѣрајѣ три дѣна сѣнија бѣдѣ, ал се сѣфра дѣмеће; Крѣјѣ *ѣиш* прѣва пѣртија; *ѣ-ѣиш* Софија, ѣ-*ѣиш* Јѣванка, свѣ-смо-мѣ из јѣднѣк сѣла; *ѣдѣмо* у *ѣиш*-плѣн^нну; Јѣ сам пѣшљѣ *ѣиш*-крѣв чѣст^нла и спрѣла; У *ѣиш* пѣрјѣн^нцу мѣраш сѣбрати дѣбрѣга лѣга; Ајте *у-ѣиш* кѣћу, ће-смо-прѣтворени; Тѣ су пѣфатѣли-нас *у-ѣишѣ*-кѣл^нби; У-*ѣишѣ*-кѣнти скѣѣна жѣра – плѣк, плѣк; *ѣни* кои-је-сѣкријо нѣће да глѣда *у-ѣишѣ*-чѣрапе итд., али, разуме се, и: *ѣнда* се *ѣај* кѣмпѣр ѣзвѣдѣ на-некѣлко приѣе да мѣре ѣсклит; И *ѣиш* се лѣб ѣзломѣ; *Тѣ* се плѣстови снѣсѣ, јѣдни дѣјѣ, јѣдни грѣбѣ, јѣдни снѣсѣ; *ѣто ѣиш* нѣсретнѣ рѣт дѣђе па пѣпѣлѣ, пѣништѣ, сѣда кѣкат-кѣћѣ нѣћѣ нѣје бѣло; *ѣнда* дѣчим *ѣишѣ* бѣјо сам сѣљѣк; *Тѣџа* јѣда нѣ кад нѣје бѣло кѣ-сѣд; *ѣвѣ* је мѣја, *ѣвѣ* је *ѣишѣ* чѣека, а *ѣвѣ* је мѣја; Дѣчим-*ѣишѣ* нѣје прѣшло дѣа сѣта; Мѣрем бит бѣс-*ѣишѣ*; Прићѣмо *ѣишѣ* чѣеку; Тѣјѣм је *ѣгарѣна* дѣска и *ѣкрѣвѣне* кѣће; Нѣшто се глѣда *у-ѣишѣ*-плѣћки.

39. У суперлативу *нај-* може бити и растављено од придева, односно лексеме која се компарира: *Нѣј* ме *џѣрѣ* пѣтѣ ѣчи; *Нѣј*-ми усп^нјѣвѣ *бѣљѣ* кѣмпѣр, зѣб; *Нѣј*-сам *вѣишѣ* чѣвала ѣвце; *Нѣј*-сам *вѣишѣ* ѣвцама се брѣнула; *Нѣј* се *вѣишѣ* сѣјала шѣн^нца; А *на[ј]*-је *бѣљѣ* грѣб, дѣбро грѣјѣ, разгрѣјѣе грѣбово дрво; *Нѣј* су га *ѣрѣје* ѣб^нле ѣсташе прѣт-кѣћѣм; *Нѣј*-се *ѣрѣје* нѣро(д) дѣкопѣ стѣчѣрства па ѣндѣле већ крѣнуо полѣкѣ, полѣкѣ; А *на[ј]*-је *љѣвшѣ* кѣва од ѣвчијѣга мл^нјѣка; Бѣдѣ пријѣзуа, само А *на[ј]*-је сѣгѣрниѣ – лѣнци; *Нѣ[ј]*-је *бѣљѣ* за-кѣмпѣр маѣџа; *Нѣ[ј]*-је *бѣљѣ* ће-се-ѣрѣ свѣкѣ гѣд^ннѣ. Разуме се да доминирајѣ случајѣви типа: *Нѣјболѣ* су вѣле, за-менѣ јѣсѣнове; Сѣн-јѣј *нѣјболѣ* ћѣк ѣ-шкѣли; *ѣмѣ* *нѣјболѣ* кѣћу у сѣлу; *Нѣјсѣѣријѣџа* да сам одрѣн^нла и у вѣјску да је ѣтишѣ.

40. У придевско-заменичкој деклинацији у употреби су и краћи и дужи облици Г(А)јд. м. и с. рода: Поред-*ѣноџа*-се-мѣита сѣдѣј; *ѣмѣте* л тѣде *ѣкоџа* *свѣџа* *ѣѣзнѣишѣџа*?; Не мѣгу зѣбѣ *ѣвоџа*, зѣбѣ *ѣноџа*; *ѣметѣш* ѣко-*ѣноџа*-кѣла; *ѣна* ѣмѣ *јѣгноџа*; Нѣмѣм *нѣкоџа* *свѣџа*; Нашла сам дѣвѣра, *њѣѣвоџа* брѣта, и нашла сам *њѣѣвоџа* ѣмицу; Зѣпце од жѣлава матријѣла, од *млѣѣџа* грѣба; Дѣћѣш ко[д]-*ѣноџа*-домѣћ^нна,

мало посједиш; Та се слама држи до *Малѡга* Бѡжића; Било је и мало *брѡвниѡѡга*, а било је и равнице; *У-мѡга* је чѡека изгѡрела снаа з-дјецѡм *у-кући*; Имāмо башчу евовамо ѡдмā код-*мѡга* сина кѡћē – инвалид; Мѡтнѡш мало *кукурузнѡга* брāшна; Јѡдан прст *ѡвоѡа*, јѡдан прст *ѡвоѡа*; Саде *у-груѡѡга* кѡпљење, йдѡм врат^т кѡпил^цу; Лѡгнѡмо јѡдно кѡ[д]-*груѡѡга* кѡ-кѡриње, кѡ-кѡрови; пѡкѡјни дјѡд, *мѡга* татѡ ѡтац; За Радета, *Дрāгинѡга* шѡру; *Рāдинѡга* брāта и сл.; поред: Јѡвана *йѡкѡјнѡѡ*; Ни кѡња ни вѡла ни *нйкѡѡ* Бѡга; Питѡ *њѡзинѡѡ* ѡца; пѡсле *Малѡѡ* Бѡж^нћа; Јā сам *у-свѡѡ* ѡца запāнт^тла прѡзоре вѡл^нкѡ; Имали смо свѡју кѡћу, ѡд-нашѡг ѡца и сл. У говору Жѡљове нису ретке ни потврде типа: лѡг од *ѡрāбовѡга* дрвета и од бѡковѡг дрвета; пѡслиѡе *шѡѡа-нѡсрейнѡѡ* рата; Ѧн је бйјо и *овѡѡа-мѡѡ* сина пѡн^нца (в. и: Реметић 1999: 407–408).

41. Слично је и са облицима Д-Лјд. м. и с. рода: Нѡсй се шнāјдеру *йрāвѡме*; Дāли *ѡномѡ* јѡдну; Нѡ-дā унйћ *мѡме* брāту; Онā-крāв^нца дѡпанѡ брāту *њѡѡвѡме*; Јā *свѡме* дјѡду бāцāм нā-сијено, ѡн дйјѡ, јā бāцāм и јā избацим сијено, бйла сам јāкā, спѡсобна; Двѡйца йдѡ према-*мѡме* мāлу; Йдѡмо *нѡкѡме* пѡмоћ; Ѧткāм по јѡдну кошуљу *свāкѡме*; Тѡј-смо бйли двā дāна и пѡ-*шѡмѡ*-су-нāс покрѡн^нли у нāше сѡло; на *јѡднѡме* мјѡсту; пѡ-*шѡмѡ* се знā; на *йрāзнѡме* гѡвну; Тѡ се рāд^нло ѡ-*шѡмѡ*, ткāло се и нѡсало се; Пѡкѡ крѡу на *ѡшѡмѡ*-огнйшту; И тākѡ-тѡ-се у *ѡномѡ*-кāзану ѡтку^{вā}; мāло *у-ѡномѡ*, мāло *у-ѡномѡ*; Нѡмā пѡ-комѡ да спрѡмй; Спрѡмй ми пѡ-*некомѡ* пāрā; Ѧн је јѡдно дѡбā бйјо у *црвѡнѡме* крсту и сл., поред: Мѡм ѡцу *йѡкѡјнѡм* дāднѡ вѡлове; Спрѡмй ѡн *свѡм* брāту пākѡт; Свѡ по *њѡзинѡм* бѡдѡ; Онѡ-мāсло мѡреш трѡш^нти, мѡреш *нѡком* прѡдат кѡ-сāда; На *њѡмачкѡм* јѡзику свѡ му записали; На *Нйколинѡм* кѡњу ѡднијо и сл. (в. и: Реметић 1999: 407–408).

БРОЈЕВИ

42. Већ се зна да се код збирних бројева и збирних именица „практично чују само ликови са *-еро* и *-ерица*” (Реметић 1999: 410). Раније датим потврдама додајем и следеће: Нйје га било мāњѡг ѡт-*чѡшверѡ* па гѡр до *йѡшнѡсшѡерѡ*; *Ѧсмерѡ* сам дјѡцѡ одрāн^нла; *Дѡсешѡерѡ* дјѡцѡ умрло; Имали су нѡкад и по *двāнѡсшѡерѡ* дјѡцѡ; Сāмо *йѡшѡр^нца* нāшије, бā, у чйтавѡм предузѡћу; *Ѧсмѡр^нца* ѡдѡ зāједно *у-вѡјску* и сл., поред већ познатих изузетака (Реметић 1999: 410); Пѡмѡлй се преко-сѡла *йѡшѡркa* с пѡшкама; Порѡдали се *йѡшѡр^нца*. Варијанта са *-еро*, *-ерица* у српским идиомима источне Босне објашњава се утицајем говора источнобосанског дијалекта (Реметић 1999: 410 и тамо нав. лит.).

ГЛАГОЛИ

Инфинитив

43. Већ се зна да је „у говору Жѡљове чешћи инфинитив без финалног *-и*” (Реметић 1999: 407): Нѡ-мере нѡшто нѡ-*бишй*, ймā свѡгā; Мй

бјѣжати нећемо; Неће Љубан виђети ни иђјести; Немѡјте-йна гираѡи, пү-ст^т-те-йна; Ндсимо снѡпове ђе-ћѣ-се-гјѣѡи; Кат-приспиѣ шѣн^н-ца за жѣѡи, саберү се жѣтел^т-це, ўзјамимо се; Тѡ се знало толико жуѡијети, јел-је[о]нѡ-ѡштрѡ кат-перѣш; Мѡрајү се извесѡи да се претресѣ тѡ, знаш; Мѡраћѣ ѡни изилазиѡи; Ѣндѡ се тѡј кѡмпир извади на-некољко прије да мѡре искилиѡи; Сѡд имѡ-йна не-знајү ни чѡрапе исилесѡи; Такѡ смо имали штѡ јѣсѡи; Ѣно ѡће свѡшта јѣсѡи; Нѣ-мереш је јѣсѡи пѡсну; Ѣндѡ немѡ нѡма јѣсѡи, нѣк је нѡше мѣтнүто; Ѣдо да сѡмелѣм, немѡмо штѡ јѣс; Немѡ ти јѣз док се не-молимо Бѡгу; Немѡ млади сјѣс, нит-је-млада прије смјѣла сјѣс; Јѡ-пѡнтим да није било куѡиѡи за кѡшуљу; Кат-пѡчнү мѡвјеѡи, потресү се шљиве, првѣ-[о]нѣ шљиве, црвањак ѡпанѣ, ишчѣпѡш, ишчѣпѡ се, и ѡндѡ се пѡкисели; Знаѡ сам скигаѡи онѣ-пѡдове, мѣс; Кад-јѡбуке түчѣш, не-треба ти мѣhati шѣћера; Не мѡгу се ѡбикнүѡи никѡко; Мѡје д^т-јете прѣстаде ѡгаѡи; Ми ћемо иѡгинуѡи; Ђѣ га мѡреш зајаѡиѡи, зајѡшјж га; Мѡраш и-тѡ мѡло ирѣсѡи; Нѣ-дѡ ти ир^т-мјериѡи, вѡљѡ рѡг^т-и; Ако-је-пѡдаљѣ, сѡмо-и[x] мѡреш ирин^т-јѣѡи; Нѣ-смијѣм ирѡстириѣѡи; Јѣз било тѣшко рѡг^т-и; Јѡш трѣбамо рѡиѡи; сѡд је млади^тно сѡјаѡи виш-күмѣ и күма; А кад ѡно мѡло прирѡ-стѣ, ѡндѡ ѡно ѡће ўбѡсти; Видим илѣсѡи, а не-видим ў-иглу ўгјети, слѡбо; ѡће ўјести; ако-знадѣ дѡбро уишчилиѡи; кѡ знадѣ чиѡѡи, ѡн и чиѡѡи; Сѡт кат-се-ѡће врѡјећ, ѡгүлѡ се гүвно; Да стүчѣ снѡп, није било ѡврѡећ с ниѡчим, түкло се штѡпом; Није се мѡгло изѡћ нѡпоље; И кат-ћемо-избјећ, имала сам ѡвѡѡѡ; Није било кѡ-сѡд изић ў-мрѡк; Вѡљ нам нѡко вѡриѡи, вѡљ нам исиѣћ на рѡжњу; Бѡ-л-тѡ смјѣла ѡтић код-Мирѣ? „Смијѣм-јѡ сѡд ић”; Јѡ-ш-ћемо-ми нѡћ у сѣлу; Имѡм-јѡ сѡд ѡбүћ, имѡм нећѡ изић, ѡѡиѡи у с^т-јѣло, јѡ-ѡбучѣна, милина иѡгл^т-гаѡи; Имѡ ѡбүћ, имѡ ѡбуѡи, имѡ иђјести; Јѡ ћу сѡт ирић ў-другү күћу; Идѣмо некомѣ иѡмоћ; Јѡ-ћу-сѡд ўвүћ кѡнац у вѣзићү иглу; Мѡре три чѡека тѡм ўнић, тѡм у-онү-јѡму и сл.

Пѡжањѣмо клѡс^т-ну, снѣсѣмо. Сѡд ако ће се түде клѡс^т-на гјѣѡи; Вѡљѡ зѡѡиѡв^т-иѡи; Ѣно није мѡгло издвој^т-иѡи; Штѡ ћу јѣсѡи, штѡ ћу рѡиѡи; Ѣпѣт смо ми се мѡрали ирѣклѡн^т-иѡи њѡма, ићи њѡма; Вѡљѡ ти ићи, онѡ-сѡјѣно мѡло ирѣтирѣсѡи, мѡло ѡдбиѡи са крајѣвѡ; Испѡстијѡ сам првү сѣдм^т-цу, илѣм, ѡћу се иричѣсѡи^т-иѡи; У ѡтү иѡрјен^т-цу мѡраш сабраѡи дѡбрѡга лүга; На прѡзоре се мѡгло ўлаз^т-иѡи, излазиѡи; Мѡраш цркнуѡи по вѡ-здѡн; Кѡко-ћѣ се ѡнѡ извүћѡи?; не-мере мѡћу; Н^т-јѣсу мѡгли нѡћу.

Нису ретке конструкције са употребом ѡбају типѡва инфинитива: Ѣнѡ-мѡсло мѡреш ирѡѡи^т-иѡи, мѡреш неком ирѡгаѡи кѡ-сѡда; Не мѡгу рѣћи кѡгѡ трѣба ўбиѡи, кѡгѡ не-треба; Није тѡ било ўнић ў-күћу ѡѡиковѡиѡи; Ѣде ѡна нѡиѡи се вѡдѣ, сѡд-јѡ глѣдѡм ђѣ-ће ѡна ићи лѣћу; Кѡт се ѡће у пѡднѣ ићи ў-штѡлу, мѡл иүшѡи нѡ-воду.

Презенѡи

44. Ѣд напомена начелног карактера посебну пажњу заслужује надирање „источнобѡсанског” презентѡ глагола с инфинитивѡм на -ѡѡиѡи: ако нешто заиржѡјѣ од рѡнѣ; А нѡ[j]-је бѡљѡи грѡб, дѡбро гријѣ,

разр̀ијāē грабово др̀во; да се зафр̀кајēм; Ђн-тō не *̀признāјē*; Нēко из-мећē, *изгр̀абљāјē*; *Изгр̀абљāје[ш]* што-је-извр̀шено; Ўзм̄у се гр̀абље, тō се *исл̀ављāјē* онā-шēн^нца, *исл̀ављāјē*; *Ск̀аијāју* од-зīmē; *Ск̀овчāјē* и *ош-к̀овчāјē* вōлове; За стōмачнē *уш̀ирēбљāјē*; Тī сēби *намјēсћāјēш* кāко да мēљēш, али и: Нēће тēбē да *с̀ишāвā*, т̄-шēн^нцу *равижāвају*; *Исп̀рōбāвā* се нōжом унāоколо. У Желъови је, судећи по расположивим подацима, доследно: јēдна дōдāјē; мēкиње мāлу *гāјēш*; *гāју* у-банке; Ђн-тō не *̀признāјē*; не *̀признāјē* се. Примери: кат-се-зай̀сћāјē; Бōгами ђно се *̀приз̄у̀сћāјē*; туде се *вечерāјē*; ја *избјēзāјēм*; ђна ђдмā *цр̀кāјē*; *смр̀зāјē* се већ су познати струци (Реметић 1999: 413; Реметић 2009: 164). Реч је о појави коју су носиоци херцеговачко-крајишког дијалекта у новом окружењу на источнобосанском терену преузели од иновeрних суседа (о томе у: Халиловић 2005: 21 и тамо нав. лит.; Реметић 2009: 164 и тамо нав. лит.).

Аорист̄

45. За разлику од практично ишчезлог имперфекта, аорист је у говору Желъове прилично чест: *Пр̀јēђо* преко-ђгња да лēж̄им од ђгња; Јā га *зāборави*; т̄-ђрēш кō-трēбā, кō-те-тō *нāуч̄и?*; Ђто т̄и нēsретн̄и рāt дōђе па *ш̀ид̄алӣ*, *ш̀д̄нишӣ*, сāда кō-кат-к̄ућē н̄иђи н̄јје б̄ило; Ђн *ш̀ђинӯ*; И *мōраге* ђна пристат; Ђн *мōраге* мēне да дāднē; *ђстиаге* ми п̄н кāуч пāрā, *нēмаго* кад ни пōкупит; *Изг̀орoшē* ми др̀ва; *Пōђошē* њ-њиови у-шкōлу; Ђни *ш̀д̄ле-ш̄ишē* у пōток тāмо и *ђгоше*, *сāкришē* се.

Фушур

46. Често је стапање инфинитива на *-ћи* и енклитике: *Њћу* на причēсће; *Дōћē* ђни вāм; *Дōће* ђна, *гōће* тā жēна, б̄ивā; *Дōћу*-јā тāмо; Пр̄окуāш сāда *рēћемо* он̄-шēрпу вōдē; *Рēћемо*, њмали смо вōлове, њмали смо кōња; Ми смо са *рēћемо* автōбусом њшли.

Глаголски ир̀илог̄ ир̀ини

47. Код глагола типа *̀правит̄и* наст. *-ит̄и* шири се на рачун наст. *-ен*: *зāбац̄ит̄и* тām у с̄удје; двā ш̄иљка с ђбје стрāне *зāш̄љ̄ит̄и*; Папр̀ца гōн̄и кāменове. Дōјнац, кр̀ђж-његā је, а гōрњац *ѡжљ̄ēб̄ит̄и*, же-б̄удē папр̀ца; бр̀вна изр̀ађēна, *изр̀ађ̄ит̄и*; *изр̀ан̄ит̄и* добро; И вōлови му добро *изр̀ађ̄ит̄и*; Ђмā плак̄ар *к̄уј̄ит̄и*; Држē п̄шке *нāпер̄ит̄и*; Нāша је к̄ућа *нāправ̄ит̄и* б̄ила; *Нāправ̄ит̄и* као сандук; И сāt су *нāправ̄ит̄и* онē-ст̄л̄це; *Нāслон̄ит̄и* је жл̄ēба на бāдањ; ако-н̄јје *нāуч̄ит̄и*; К̄уће н̄јјесу вākō густе да је б̄ила стрēа нā-стрев̄и, мāло *ђгāљ̄ит̄и*; Ў-мōг ђца к̄ућа *ђмāлт̄ар̄ит̄и*; Т̄уј же-сам-дōшла н̄јје б̄ило *ш̀д̄ит̄и*; Ђв̄и је *р̄ан̄ит̄и* у-ноге; да је свāкā *р̄ашч̄ēј̄ит̄и*, свāкā шл̄јива; А тō је нāше сēло *скл̄н̄ит̄и*; Ђдēм томē-чō-ђку у-к̄ућу же-су-његова дјēца *скл̄н̄ит̄и*; Стōж̄на је *у̀дар̄ит̄и*, с̄јјено се сāдијē; Б̄иле су жāге *у̀кв̄ир̄ит̄и* нēкē; Штō је тō *у̀чин̄ит̄и* и сл., али и: *Завјēне* му нōге; Гуњ̄ић ф̄ино *нāправ̄љен*; Такō си њ-т̄и *ђдр̄љен*; изг̀орē-

ло и *иобјено*; *Побјено* је дџста; И *ћаса* ми *објена*; И штала му *иокривена* даскџм; Они били *сакривени*; Била је сџба *иџишојена*, а била је сџба *неиџишојена*; Ајте у џтџ кућу, *ђе-ђе-смо иришворени*; Приковано за држало и *иоврћено*; грабље *изврћене*; Кџће гџре, свџ *иџиљене*; Рањен крџз-обадвије нџге, крос-кџљена; Имали смо кућу, такџ *сарањена* ама-како!

48. Слично је стање и код глагола типа *(-)везаиш*, *(-)иразиш*: Там је *заклаш* чџек; дџбро *одржаваш*; Неђи је џно и *иперађиваш*; Ўкуана зџмља па *иџравнаш* спорет-циглџ; *Свџзаш* су били,⁹ али и: Пстало је *засијанџ* шџн"цџ; *Свџ било* и *иџсијано*; Прије нек што *унџију-у-кућу* – ви се рашчикајте да н"јесте *фино зџчешљане*; Ўн џтиђџ у Вареш па дџнесџ чаршаф *иженђијан*, прџгледџ; *кујани* пасџљ; Не-смијџ се нимало џсјеђат онџ-сџд да није *џиран*; Чџт"ри су брџта *џћерана*, све-чџт"ри у Јасџновац; Тијем је *уџарана* дџска и *иџкриване* куће; Свџ дрвени кљини *иџџдарани*; И џна плџкала кад је вџдла да смо ми *иџџијерани*; свџ *расџијерано*; Под-онџ *рџзани* с-онџм-брџнџм жаџџм; от сџмџга камена *сџзџдана*; *џбучџне*, бџљџ *џџвџне*; *Тканџ* крпа се џткџ на стџну. У Жељови је снимљено и: *сметџено* на камару; бџљџ *џбучџне*; бџљџ *џџвџне*; *Жњџвџно* је до зџмљџ; Пнда џнџ што је *сџшрвџно* дџбро грабљама изграбљујџш; *Извршџена* била свџ шџн"ца; Изграбљаје[ш] што-је-*извршџено*; Свџ, бџ, и *иџжњџвџно* и *извршџено*.

За експанзију ликова типа *наиравиш*, *иџишоџиш* и сл. џдговоран је утицај непосредног окружења, џдносно говора џсточнџбосанског ијекавскошћакавског дијалекатског типа (в. нпр. Брабец 2012: 127).

Глаголски иприлоџ садашњи

49. Чешће су потврде без *-и*: *Ўтџши-се-кашљџш*; Јџ-тџ и забџравџм *ипричајџш*; Пџцркали су *радџш*; Дџте џстало *сџвајџш*; Ўн је џстџ *чџвајџш* џнучџд; Свџ џна *ијџвајџш* џрадџ и сл., поред: Они пџпадашџ радџши; Пстала је сџката *жањџши* шџн"цу.

КАРАКТЕРИСТИЧНИ ОБЛИЦИ ИЗ ПРОМЕНЕ НЕКИХ ГЛАГОЛА

50. Прилике у џсторџдним и сродним говорним типовима у ближем и даљем окружењу стоје иза џдбира појџдиношти из домена појџдиних глаголских група и појџдиначних случајева. Лимитирани простор стоји иза џредељења само за детаље лингвогеографског значаја.

51. Из промене глагола *ићи* и композита доносим следеће потврде: Смијџм-јџ сад-*ић*; Ппџт смо ми се мџрали преклџн"ти џјма, *ићи* џјма;

9 Продуктивност џвога творбеног модела стоји и иза придева *кључаш*, *-а*, *-џ* уместџ *кључаџ*, *-ала*, *-џло* у значењу „загрејан до кључања, вреџ, џдвџ врућ“: Јџдан кџтџ *кључашџ* вџдџ сџлије се у пџрјен"цу; Ўзмџш маџ џ-џнџ-кључашџ вџдџ; А вам припремиш *кључашџ* вџдџ и лџг; Ўзмџш *кључашџ* вџду и лџг; Пџспџм џзгџре стџчниџм брџшном, зџлијџм *кључашџм* вџдџм.

Ваља ти *ићи* онѠ-сїјено ма̀ло прѠтрѠсти; НѠк-*игу* Ѡне у-шуму; Бї-л-тї смїјѠла *Ѡшїић* код-МїрѠ?; їмѠм нѠїи *їзїић*, *Ѡшїић* у сїјѠло; Ў-двїје нѠдїлѠ *Ѡшїи҃гѠм* кўїи; *Ѡшїи҃гѠм* да нѠшто ўзмѠм; *Ѡшїи҃гѠмо* мї Ѡвцама; кад *ѠшїићѠм* да спѠвѠм; Вї пїте, а *јѠ Ѡго* у-млин; *ѠшїићѠм* да-їм-пѠмогнѠм; Ѡн *ѠшїићѠ* и ўзмѠ кѠла; Ѡн *ѠшїићѠ* у Вареш па дѠнесѠ чѠршаф їзенїїјѠн, прѠгледѠ; НѠѠе му нїко да *ѠшїићѠ* нѠ-славу; ПрѠкучѠн *Ѡшла* у прѠдѠвнѠцу; Нїје бїло кѠ-сѠд *їзїић* ў-мрѠк; Кад *їзїићѠмо* на врѠ пѠстѠти; Ѡно *їзїићѠ* па Ѡдоїї знѠш, првѠ телѠ; Ај-тї мѠни *їзїићи* їс-кућѠ; ѠндѠре *їзїићѠ* да се дїѠца мѠрајў шкѠлат; Кат сам *јѠ їзїишла*, *їзїишѠ* Ѡтац зѠ-мнѠм; Нїје се мѠгло *їзѠћ* нѠпоље; *ЇзѠћѠмо* ў-планѠну; Крв *їзѠшла* вѠмгор узѠ-собу дѠ-пѠ сѠбѠ; *НаїићѠ* јѠдан чѠек и покѠза ми; Тўј се млѠгї нѠш нѠрод из ВѠзўћѠ, *нѠјишѠ* млѠгї нѠрод, свѠ ВозўћѠни; *їѠћѠ[m]* мѠлу; *СїићѠмо* у-Ѡгў-њїву; Бркљу прїслони и нїз-бркљу *сїићѠ*; *НѠнїићѠш* на трѠгове мѠдјетскѠ; НѠкї чѠек *нѠнїишѠ*; МѠре трї чѠека тѠм ўнїић, тѠм у-Ѡнў-јѠму; Бїла ти кїша нѠ-бїла, нѠмѠ-ти ћѠ се *ўнїић*; Прїје нѠк што *ўнїићў-ў-кућу* – вї се рѠшчикѠјте да нїјѠсте фїно зѠчешљѠне; *ЎнїићѠмо* у јѠдну кўћу.¹⁰

52. Глаголи I врсте на с и з имају, аналошким путем добијене, јѠтова-не облике трп. придева: ШтѠле *разнѠшѠне* кѠјѠ су бїле зѠ-њїјѠ; СвѠ *Ѡгне-шѠно*, свѠ, сїне мѠј, прѠпѠло; КрѠве ми Ѡстале *нѠїѠмужѠне*; Нїје Ѡна ни телѠна ни мўжѠна.

53. У ЖељѠви се укрштају гл. (-)*їљѠейи(u)* и (-)*їлијѠевишїи(u)*: Ѡни рѠдѠ, плѠјѠву лўк; ЎнїићѠш ў-њїву и свѠ *ѠилѠјѠевиш*; *ѠилѠјѠевиш*-га дѠбро; ЇстѠ је тѠкѠ и кад га *їлѠјѠевиш*; кад узрасте, *ѠилѠѠѠмо* Ѡнў-трѠвурѠну; Чўпали трѠву и *їљѠѠи*.

54. Глагол *врїићѠ(u)* не прѠлази никада у VII врсту: СѠт кат-се-ѠѠе *врїићѠ*, Ѡгўлї се гўвно; НѠ-мере се Ѡдма *врїићѠ*, вѠлѠ Ѡна нѠкѠлко да бўдѠ у клѠднїи; Мї-рѠкнѠмо *врїићѠ*; Кат-се-прѠтрѠсе јѠднѠч, ѠпѠт се увѠдў кѠнїи, ѠпѠт се *врїићѠ*; Мї дѠнас *врїићѠмо*; *ВрїѠ* се с-кѠнѠма; Да стўчѠ снѠп, нїје бїло *ѠврїићѠ* с нїчїм, тўкло се штѠпом; ПрѠтрѠсѠш, шѠнѠца се *ѠврїићѠ*; Кат-се-*їзврїићѠ* тѠ, ѠндѠрек нѠ-смїјѠ се да држѠ ў-Ѡтом вршѠју.

55. Глагол *сїѠсїишїи* припада искључиво VII БѠлићѠвој врсти: Нїко њў нїје мѠгѠ *сїѠсїишїи*; ѠдѠ да *сїѠсїи* Ѡца; ЈѠдва се, бѠ, лўди *сїѠсїишїи*; МлѠго ме *сїѠсїишїи*.

56. У ЖељѠви глагол *мѠћи* има више облика 1. л. јд. презентѠ: Не *мѠзу* рѠћи кѠгѠ трѠбѠ ўбит, кѠгѠ нѠ-трѠбѠ; Не *мѠзу* да поднѠсѠм зрѠка; ДјѠцо мѠја, *јѠ* не *мѠзу* ићи и – гѠтово; Не *мѠзу* ти прїчат; Рўкама *мѠжем* јѠш; НѠ-*мѠжем* да кѠжем; *МѠрем* по јѠдно вѠм дѠт; *МѠрем* бїт бѠс-тѠгѠ; Да *мѠрем* Ѡтїић нѠїи далѠко, нѠ-*мерем*, слѠбо; НѠ-*мерем* га пѠправѠт фїно; НѠ-*мерем*-*јѠ* тѠби нѠѠчѠре нѠкѠ пѠправѠт; *МѠѠем* ти рѠћи прїје нит-се-лўк црвѠ, нит је бїло бѠјѠ нѠ-компїру. Ѡд ѠстѠлих потврѠ гл. *мѠћи* наводим: ѠнѠ-мѠсло *мѠрѠш* трѠшѠти, *мѠрѠш* нѠком прѠдат кѠ-сѠда; Ако-

10 Ѡд несвршених композита гл. *ићи* наводим слеѠеће потврѠе: ТѠшко се *слѠзїи* низ-Ѡну-стрѠну; *СлѠзїишїи* у село; НѠ-мѠрѠш *їзлѠзїишїи* кѠ-прїје; *ЇзлѠзїишїи* нѠпоље, будѠло јѠдна; *ЇзлѠзїишїи* їс-ТузлѠ трѠвѠр.

је-пòдаље, сàмо-й[х] мòреш прин^ијét^т; Нè-мереш-йнā друкчијè стўрит; Ондā се тāj кòмпйр йзвадй нà-некòлко прйје да мòре йсклит; Мòре л òна мèћат мрсно лāкшè него-пòсно; Нè-мере му нйшта пòмоћ; Нè-мере нèшто нè-бит, ймā свèгā; Нè-мере бреш-чòбана; Нè-мере мāћи; Нè-меремо жет; И òн је пўстијо, не мòжеде се крòз ограду прòвўћ.

57. Добро је позната појава прелажења једне скупине глагола из I у III групу у многим говорима. За сагледавање целовите слике и доношење коначних судова о појави потребно је знатно више грађе од оне на основу које је настао овај прилог. Ипак се може говорити о начелу да у облицима презентске основе доминира образац III, а у инфинитивиној основи модел I врсте, с тим да сам инфинитив све више нагиње III врсти. О приликама у Жељови говоре следећи примери:

л е ћ и: Рāно се лèǵнè, вāљā рāнит; Чйм лèǵнè, зāспò је; Јā лèǵò, а нèко – нā-врāта;

п о м о ћ и: Дòшла да ми пòмогнè ў-њиви; Неће дјецa да-јој-помогну бунде сабрат; Бòк-ти пòмогò, штā тò причāш?;

с т и ћ и: Јā мòрāм сййǵнуй свè; Ђн ти њйјā и сййǵнè и йрèсййǵнè; И тākò знāш дòклè си сййǵò; Цўра вèл^кā, йрèсййǵла стāријў сèстру; с а г-(се): Сāǵни се и вйди нāше јāде; Ђна се сāǵèла да је дòвати и – ў-воду!;

(-)д и ћ и: Пòдйǵнè до кòљена, али нè-мере гòр; Љўди се гйǵли, вāљā га трāж^т; дйгли пòд;

-б ј е г-: И òна-йм йòбјеǵнè ў-шуму; Нйко њйма нйје йòбјеǵò, нèће ни њèгово д^ијèте;

(-)т р г-: Она му се òййрǵнè и прèскочй òграду; Јā-сам-се-òййрǵò òд-њèгā;

-р е к-: Мй-рèкнèмо врйјећ; Прòкуāш сāда рèћемо онў-шèрпу вòдè; Рèћемо, ймали смо вòлове, ймали смо кòња; Мй смо са рèћемо автòбусом йшли; Да ймāм зā-себе вўну, рèћемо; Штā-ти-је рèкò, òбраза ти?;

(-)м а к: Нйје мòгò мāкнут; Нйје се с мјèста пòмакò, сāм пāо;

(-)м р з-: Кāжў да нāјвйше ў-зору мрзнè; Зāмрзнè се и пòток; смрзла се ў-шуми; Свè је смрзло;

(-)к и с-: Ђ-мене сйјено пòнекад и зāкиснè; Нāткријèш сèби да нè-би пòкисò; Пòкрй га да нè-би зāкисло; Дā-ли-је кòм прèкисò?;

(-)м р к-: Чèкали га, чèкали и дòчекали да се смркнè; Кат-се-смркло, мй ў-шуму;

ц р к-: Мòрāш цркнути по вāздāн; Ђè-ћу òтић, цркла би!;

п у к-: Грòм се пўче, низ-онй-бòр слèтје кòра; Лāко је док-првā нè-йукнè;

(-)т е к-: Нèће да прòтекнè, а дòбра вāтра; Вйди се кудā је вòда шèкла;

о б и к-: Не мòгу се òбикнуи нйкāко; Док-се-òна мāло òбикнè, бйће лāкшè й-њòј й-вама; Јā òбикò бйјо и ў-Мāчви;

(-)с т а т и: Нйшта йза-њйјā не òсйанè; Нè-мере ти, бòна, свè сййдиў јèдну шèрпу; Јā-сййāго плāкат; Ђн мèни сāм òсйаде; Ђсйаде ми пўн

кауч п̄ар̄а, нѣмадо кад ни п̄окупит; *Ос̄тагосмо* д̄уго; т̄уј *ос̄тагосмо*; М̄оје д̄^нјѣте *ѵр̄ес̄таге* о́дат; Ч̄ујѣ се: п̄уца̄ и *ѵр̄ес̄таге*; ка̀ко нѣстаде-й̄н̄а, н̄ије д̄обро;

(-к и д-: Они д̄о̄ћ̄ӯ и ф̄ино нам *у̀кин̄ӯ* в̄оз; Ка̀ко се *у̀кидош̄е* к̄озе, ка̀ко нѣстаде-й̄н̄а, н̄ије д̄обро;

Глагол п а с т и понаша се, по свему судећи, као и гл. (-)с т а т и: О́на *у̀иан̄е* и сл̄ом̄и н̄огу прико-пола, ва̀к̄о к̄ос м̄имо-к̄ос; *Па̀госмо* й̄-ј̄а̄ й̄-брат ми на й̄сти ка̀м̄ен̄.

Гл. с р е с т и прешао је у VII врсту: Јуч̄е м̄е њѣгова с̄естра *ср̄е̄-ш̄ӣ* код-в̄од̄е; П̄латиће ми за св̄е ако се й̄кад й̄ђе *ср̄е̄ш̄ӣмо*; Ако-ме-ср̄ет̄е к̄ур̄ја̄ци, под̄ера̄ћ̄е м̄е;

58. У Жељови гл. *саг̄јет̄и(у)* и *уг̄јет̄и(у)* никада не припадају III врсти: Н̄ос̄мо сн̄опове *ћ̄е-ћ̄е-се* *г̄јет̄и*; Кад б̄уд̄е навеч̄ер прид-мр̄ак, он̄д̄аре ж̄етел^нце напуш̄ај̄у ж̄етву и сн̄ос̄е т̄е-сн̄опове и *г̄ј̄ет̄е* се на кл̄адње; Он̄д̄а *г̄ј̄ет̄емо* ф̄ино, *са̀г̄јет̄емо* д̄обро, д̄обро г̄оре ова̀к̄о прибӣјемо уза-ст̄о̀ж^нну; М̄и *г̄ј̄ет̄емо* и кл̄ас^нну; Пожањ̄е се, *са̀г̄јет̄е* се и ст̄о̀ки се п̄о̀лаж̄е з̄ими; Н^нј̄есам *г̄ј̄ела*, н^нј̄есам см̄ј̄ела на ст̄о̀ж^нну; С̄ијено к̄уп^нла, *г̄ј̄ела*; Клас^нна се *са̀г̄јет̄е* к̄о-с̄ијено; М̄и смо *са̀г̄јели* три с̄ијена; Вид̄им пл̄ест, а н̄е-вид̄им *у̀иглу* *уг̄јет̄и*, сл̄або; Др̄ӯги кра̄ј циг̄ар̄е *уг̄јевен* у к̄ош.

59. Од глагола *мријет̄и* у материјалу се нашла само једна потврда презента: Народ *мр̄е* од гл̄ади. Уп. и: Т̄уј су ма̀ла д̄ј̄еца и *м̄р̄ла* о̀д-гл̄ади; Д̄ј̄еца су *й̄д̄м̄р̄ла*.

60. У презенту глагола типа *ѵр̄ос̄т̄ир̄ӣи* срећемо слаби степен (-*ѵр̄ем*), а у инфинитиву потврде старе основе: Један кра̄ј њ̄илима *у̀зм̄ем* и *ѵр̄ос̄т̄ир̄ем* п̄о̀да-се; Пр̄в̄у н̄о̄ћ̄ и др̄ӯг̄у н̄о̄ћ̄ кат-*ѵр̄ос̄т̄ир̄еш̄*, тр̄е̄ћ̄у н̄о̄ћ̄ сп̄ав̄аш, к̄о-би-р̄е̄к̄о н̄ема-й̄н̄а; *Пр̄ос̄т̄ир̄еш̄* н̄е̄ђи уза-шт̄алу ил̄ *у̀з-ограду*; С̄ијено *ѵр̄ос̄т̄ир̄емо* по п̄оду; *У̀же ѵр̄ос̄тире* по з̄емљи; *Пр̄ос̄т̄ир̄е* се п̄о-њ̄иви; Фино се опере, *ѵр̄ос̄т̄ир̄е* и о̀с̄ӯш̄и; *П̄одас̄т̄ир̄е* се сл̄ам̄е од̄озд̄ол й̄спот-комп̄ира; Д̄овед̄у се к̄о̄њи и о̀н̄о се *р̄азас̄т̄ир̄е* по г̄у̀вну; *Р̄азас̄т̄ир̄емо* по л̄ед^нни; П̄о̄њава смо ј̄едну ст̄ар̄ӯ *ѵр̄ос̄т̄ир̄ли* по п̄оду; Св̄е-й̄м с̄о̀бе *з̄ас̄т̄ир̄ше* б̄иле; Он̄ се *ѵр̄ос̄т̄ир̄о* пр̄ет-кӯћ̄ом к̄о̀лко је д̄у̀г.

61. Глаголи сложени од корена **пе-** имају през. основу по II врсти (*й̄е̄њ̄-*): Д̄обро се *й̄е̄њ̄е* уз-он̄и-к̄р̄ш; Н̄е-пе̄њ̄ем ти се ј̄а в̄ише на-во̄шке, о̀стар^нло се. Слично је и у инф. основи: Та̄ј бра̄тић ми се п̄е̄њ̄о на с^нј̄ена; Он̄и се *й̄е̄њ̄али* на-кӯћу, али и: Н^нј̄есам се н̄екат *й̄ела*, пр̄опа̄ш̄у.

62. Глагол *ѵка̄ӣи* гради презент по VI врсти: *Тка̄* се, *ѵка̄* о̀д-вун̄е; С̄ед̄иш и *ѵка̄иш*; Ј̄едну на̀тру *о̀ѵка̄м*; Он̄д̄а се пр̄ед̄е па се *ѵка̄ј̄у* ч̄акшире; А о̀н̄о се *о̀ѵка̄ј̄у* стр̄ошци: Жене *о̀ѵка̄ј̄у* стр̄ошке, он̄д̄аре-с̄ашиј̄у. Од осталих облика овога глагола наводим: Ј̄а сам чу ж̄ена *ѵка̄ала*; О̀не су *ѵка̄але*; *о̀ѵка̄ала*.

63. Уместо (-)сис̄а̄ӣи у Жељови је (-)с̄а̄ӣи(у): П̄уст̄ӣ т̄еле и о̀но *й̄д̄ос̄е*; нек-ј̄а̄ње *й̄д̄ос̄е*; Уфат̄ӣмо је па др̄ж̄ӣмо док ј̄а̄ње *й̄д̄ос̄е*; Т̄еле н̄ије м̄огло св̄е *из̄ас̄а̄ӣ*; Ј̄а̄ње устан̄е, о̀д̄е, уфат̄ӣ с̄ису и *на̀сасн̄е се*; Он̄д̄а ј̄а̄ње *й̄д̄е* да се *на̀сасн̄е*; Д̄о̀к се *на̀сасн̄е*, о̀но м̄оре да о̀д̄е.

64. Глагол *сийаџи* мења се искључиво по VI врсти: Једно држџи врѣћу, а другѣ *сийа* шѣн^нцу; *Сийају* и дјѣца, ал тогѣ млѣго бѣдѣ, нѣ-могѣ стѣћ.

65. Композита од гл. *слаџи* у расположивом корпусу података имају унифицирану презентску основу: Оне нѣма *пѣшаљу* и шѣћера, и сѣли, и брашна, ма-свѣ; Свѣшта ми, дјѣде, кѣпи и *пѣшаљи*; Дѣј, бѣна, *пѣшаљи* ѣ-мени Јѣкинѣк сѣмена.

66. Глаголи *сновати* и *ковати* мењају се по IV врсти: Ударѣш клѣне па *ѣснѣѣш*; *ѣснѣѣ* се нѣкѣ шкѣла; *Скѣѣ* му и такѣ радѣ; Првѣ се *скѣѣ* сан-дуци; Он и кѣсу *ѣрѣкѣѣ*.

67. Изгледа да уместо гл. *меџати* доследно долази *мећати*, са променом по II врсти: *Пѣмећѣј* по површѣни онѣ-плѣвѣ; *Мећало* је се чѣрапе у сѣрће, па се дјѣци *мећало* нѣ-ноге, обѣвало, ондѣр-ѣзбоцѣ се нѣвина ѣ-глѣм, па ондѣ нѣмажѣ се мѣсти; пот-шлѣѣвѣ *мећѣ*. Исто је, по свѣму судећи, и са глаголом *зѣрѣѣати*: Пријѣ се нѣје *зѣрѣало* мѣтиком – рѣкама.

68. Глагол *жѣѣти* у Бѣлићѣвој V врсти нашао се само због умекша-ног сугласника у презенту. У савременом књ. језику овај глагол има два презентска облика: *жѣѣм ... жѣѣ* и *жаѣм ... жаѣ*. У говору Жѣљѣ-ве присутан је само други модел: Оће и ѣна да *жаѣѣ* са нѣма; Сабѣрѣмо се и *жаѣѣмо*, цѣка стѣјѣ; Набѣре *нѣжаѣѣ* оногѣ-кѣштана, мѣ-рѣкнѣмо трѣва кѣштан; *Пѣжаѣѣ* се, сѣдијѣ се и стѣки се пѣлажѣ зѣми; *Пѣжаѣѣмо* фѣно и свѣжѣмо у снѣповѣ; Свѣ са српѣв^нма *сѣжаѣѣш*. Од оста-лих облика овога гл. наводим: Сѣбрѣло-на[с]-се мѣба и *ѣѣжѣли* нѣвѣу зѣби зѣ-нѣћ; Тѣ се *ѣѣжѣло* свѣ; Кѣко-јѣ знѣм *жѣѣ*; Оћу-јѣ *жѣѣ*, оћу.

69. Од глагола *знаѣти*, *имаѣти*, *гаѣти* располажемо следећим презент-ским облицима:

Знѣм-јѣ штѣ је сѣга; Нѣ-знѣм ни сѣма кѣко сам; Нѣ-знѣм кѣт-сам-се омр^нла; И такѣ *знѣш* дѣклѣ си стѣгѣ; он *знѣ* вѣћ; Нѣко *знѣ* уза-свѣралу, нѣко *знѣ* уз-двѣјн^нце; нѣко *знѣ* уза-шѣргију; Бѣште куд-*знѣѣ*; Они свѣ *знѣјѣ*; Дѣна[с] жѣне нѣ-*знајѣ* штѣ је дѣво мѣтнут нѣ-рамѣ па га дѣн^нјѣт; Он је мѣло ш-нѣма ѣ-познѣт, ѣни нѣгѣ *знѣјѣ*; Сѣд ѣмѣ-ѣнѣ нѣ-*знајѣ* ни чѣрапе ѣсплѣст; Сѣмо *знѣдѣм* кат-се-пѣра испѣчѣ, пѣспѣ се ѣзгѣре сѣром; Штѣ-јѣ *знѣдѣм*, ѣднѣклѣ се и тогѣ-мѣла сѣбрало; Да *знѣдѣш* дѣклѣ си жѣто бѣцѣ; Кѣ ме *знѣдѣ*, рѣјѣѣ да сам бѣдѣла; Она пѣт-прстѣма *знѣдѣ* итд.;

ѣмѣ му жѣна ал трѣдна; *ѣмѣ* жѣра, *ѣмѣјѣ* онѣ-угѣр^нце; Да узорѣш и да *ѣмѣш* ѣ-тѣ пѣсијѣт; *ѣмѣмо* нѣкѣ нѣше; Како-се-сѣћѣм, *ѣмѣјѣ* дѣле ѣвце, *ѣмѣјѣ* стѣпѣн^нце; Гѣѣ се н^нјѣсу нѣсале кад-*ѣмѣнѣш* шѣст, сѣдам гѣдѣнѣ;

Нѣ-*гѣм* ти нѣ-динѣра; Да ти ѣн *гѣ* пѣру јѣдну, нѣкад!; кѣлко му *гѣш*; Лѣба-јѣј *гѣднѣш*; *Дѣднѣш*-јѣј лѣба и воде; Нѣкомѣ *гѣднѣ* дѣкат; Трајѣи да ти *гѣднѣ* вѣлове; Кѣжи да се ѣни *гѣднѣ* ѣ-дѣм.

70. Глагол *ѣрѣѣати* има промену по пѣтој врсти: ѣзишло је да се *ѣрѣчѣѣ*; Сѣт се *ѣѣрѣчѣѣ*; Онѣ-д^нјѣте свѣ, бѣ, *ѣѣрѣчѣѣ* пѣ-сѣби. Исто је и са глаголом *ѣсѣѣати*: Кад нѣмѣ, ѣн-ѣсѣѣѣ; *ѣсѣѣ* ѣ-матѣрѣ.

71. У многим говорима су резултати подновљѣног јѣтовања и ана-лошког ујѣдначавања водили интересантним, нерѣтко вѣома испрѣпле-таним односима мећу глаголима (-)*ѣусѣѣѣати* (VII) и (-)*ѣушѣѣати* (VI вр-

ста). Прилике у Жељови илуструју следеће потврде: Опаше се она-ткан^и ца, *иустии* се доле; Са[д]-ти њега *иустии*ж да оно подо^ии; да се мал *проду-стии* кроз-отѣ-св^ијеће на-воду; Свој си мал имо^и же да *исустии*и; Само-ина^и йзјутра *исустии*мо; Он је мене пропустио на прт^ину и *прифай*ла-је-ме моја кума; Пособије-се *иустило* па народ истјера, на^итјера мал у-шуму; Тосе-оперѣ да *иушѣ* боју па се ондаре скр^оји; И тако кроз-онѣ-св^ијеће мал се *иушѣ*; *Пушѣ* крв, ил је жена ил су дјѣца; Нѣ-*иушѣ*мо с они^ием-г^овед^има; Не *иушѣ* се да јѣду; Он ће пошље *иушѣ* она^иј-с^ок; Баба *исушѣ* краве, на^итјера у-шталу; *Наиушѣ* они теби ку^ићу; Кад б^удѣ навечѣр прид-мрак, ондаре жетел^ице *наиушѣ* жѣтву и сн^осѣ тѣ-сн^опове и д^ијѣ се на кладње; Оно је пос^о *наиушѣ*ло; На подне *идиушѣ* он свој мал на-воду; *Продушѣ* се свѣ да пр^ође; Она ж^ито *продушѣ*; *Пушии*ај га и[з]-свиња, оно долѣти само; Кладу йсковч^ам, волове *идиушии*а.

72. О промени гл. (-)зрѣи^и обавештавају следеће потврде: Ми смо пас^уљ с^ијали же-с^ијемо ж^ито па йдѣ уза-ж^ито и кад *узријѣ*, йдѣмо, бѣрѣмо; кад-ж^ито *узријѣ*; Т^о *с^азријѣ* и уберѣж-га зрѣла; гр^а *с^азријѣ*, поред; Бѣрѣ се два^пут како-*узријѣ*. Ако није *узријѣ* најѣдн^оч, обѣрѣмо два^пут; Кат-*с^азрѣ*, поч^уп^амо га; Ц^имина је *с^азрѣла*, она је дошла као-поц^рњѣла; А ми кат-смо-[о]н^о-се-исп^овра^или, кад је т^о *с^азрѣло*; оно *узрѣло*. Од гл. *врѣи*и уочена је само једна потврда: Он^да т^удѣка ми понесѣмо к^отли^и нѣки па *пр^оврѣ* она-в^ода.

73. У расположивој грађи гл. *са^наи*и презент гради по VI врсти: *Са^на^им*, д^ијете, да се в^рат^им свој^ој к^ући; Нѣ-*са^на^им* овиѣ-д^ан^а ништа; Они велѣ да и г^оведа сп^авај^у, да и г^оведа *са^на^иј^у*.

74. Из домена образовања имперфективних и итеративних глагола на-водим следеће примере: Т^и сѣби и *намјѣшѣ^ијѣи* како да мѣлѣш; Т^ам-в^ам, нѣ-одѣм-ј^а од^ма, б^огами оно се *приз^ушѣ^ијѣ*; Та^ко смо ти *ис^иреб^ла^вали* ст^јѣн^ице; И ми смо се *ис^ид^овра^или* к^ућама; Они *прес^ка^куј^у* т^у-в^атру; И св^и ов^и *прис^ии^га^вај^у*; Ј^а н^ијесам им^о парцѣла уза-с^ам^у ш^уму и т^о ме *си^а-ш^авало*.

Помоћни з^лаголи

75. Помало изненађује унифицираност облика презентске основе гл. *би^ии*: Ако се б^удѣ мене п^итало, ј^а б^удѣм ж^ива, она нѣће пр^оћ; Нѣм^ој да-й^м-б^удѣи на о^чма; В^рати му п^аре да б^удѣи ме п^итала, а н^ијеси ме п^итала, в^рати му п^аре; да б^удѣ у кладњи; Само от^а т^удѣ же-се-вечѣр^ајѣ тр^и д^ана с^инија б^удѣ; П^онекад й-б^удѣ д^обро; С^ам да ми б^удѣмо ж^иви и зд^рави; Нек-нѣ-б^уд^у м^ло^го у^ске; Само прѣкон^оћ б^уди у-к^ући; Т^и б^уди к^о-трѣб^а и нѣ-б^ој се.

ПРИЛОЗИ

76. Акценатску и морфолошку многоликост прилога илуструјемо одабраним потврдама ових речи за:

а) место: *Ќдѣ* и она *зѡр* у село; *зѡре* у сѣлу; *Имā* *гѡл* онѣ-чѣп; ка[д]-*дѡћѣ* до близу *гѡл* шѣн"цѣ; Јѣдан *зѡр* вучѣ, *гѡл* трѡјица; *Имā* онѣ-чѣп *гѡле*, *йзбијеш*-[о]нѣ чѣп; *Крѣшѣ*-*јѡј* ѡ-ноге *гѡле* онѣ-варн"це; *Ќбућу* ми *гѡвлѣ* *засипā* *кāmēн*; *Крāткѣ* се чѡрапе плѣт^у *гѡшлѣ*, сāмо дѡ-пѡ нѡгѣ; *Нѣје* нѣ-чѡек бѣјѡ бāж *гѡшлѣ* да нам удјѣљујѣ, а н"јесмо нѣ-мѣ њѣгā; *Дѡшлѣ* нѣје бѣло стрѡго; *Имāмо* бāшчу *евѡвāмо* ѡдмā код-мѡга сѣна к^ућѣ – инвāлѣд; *Ќн* дѡћѣ вѡде и нѣђе нѣше стāт, сāмо трчѣ; *Мѣтнѣ* кѡмāд гвѡзђа, каквa-бѣло гвѡзђа *вѡде*, а ѡндā тākѡ и *вѡде*; *Жѣжā* се *евѡдек* бѡгами плāо; *Јā-ймāм* āсму, мѣни тѣшко *вѡдек*; *Јā-н"јѣ-*сам дѡбра сā-здрављa, *вѡдек* погѡтову; *Ќтац* му бѣјѡ *ѡвдек*; *Крв* *йзашлa* *вāмзѡр* узā-собу дѡ-пѡ сѡбѣ; *Ж^уто* *ев^удам* као-злāто *йспѡд-*врāта; *Ќвдālēн* је и пѡбјегла; *Ќјмо* мѣ лѣјѣпо *вѡдālē* да се сѣлѣмо, нѣшѣмо вѣшѣ вѡде чѣкат; *Ќндāр* је бѣло тѣшко зā-мāл, н"јѣси *ймѡ* к^уд мāла; *Кудā-гѡт* прѡћѣш, нāђѣ те; *к^удāн* ћѣмо мѣ прѡћ; *Ќгāл* се вѡзи *св^укудāн* дāлѣ; *Св^укудāн* сам ѡдѡ; *Првѡ* *йзврш"ли* рāсјѣку к^удāн је *йшла* стр^уја; *Тѡ* је се нѡс"ло *йѡдāлеко* нѣђи; *Јā-сјѣтѣм* се да она кѡчѣ, да је нѣше се нāлѣгла; *Ќвце* се јāњѣ тāмо нѣђи пред-*Ќскр*; *Н"јѣси* мѡгѡ нѣше се сākрит, нѣше нѣкākо сākрит кат-свѣ пртина; *Имѡ* си *ѡклѣ* да к^упѣш, *ймѡ* си *йзāбрat*; *Гāће* мѡрāш *ѡвудāн* вѣзат-*йн*; *Ќн* ћѣ ѡндѣк *йзнијѣт* жѣто; *Ќне* су *нѡнде* нāуч"ле са јѣд^у; *Нѡндѣк* штāла *ймā* кѡт-к^ућѣ; *Нāнесѣмо* *нѡндѣкā* онѣје-плāстѡвā; *Нѣмā* нѣшта ни *нѡндѣкā*; *Ќдāклѣ* смо *йзишли* првѡ пѣтāш; *Ќднѣклѣ* се сāбер^у, *ѡднѣклѣ* из дāлѣнѣ; *Ќклѣ* ли је она?; *Ќклѣ* тѣ?; *Нѣмā* *ѡклѣ* дѣнāра *йзв^ућ*; *ѡкленмѡреш* лѡж"т; *А* вѡла мāло к^учѣ *ѡвудā* пр^утићом; *Ќшālē* се сѣпā; *Ќшālē* смо пѡбјегли; *Ќндāрек* су ѡни нāс пѡтјерали. Вѣћ мрāчак, а мѣ *йѡшālē* крѣћѣмо; *И* *йѡшālē* смо *йзимали*; *Ќће* да се жѣнѣ *йѡдāле* и *йѡдāле*; *Жѣнили* се *ѡсвāклѣ*, из *Вѡз^ућѣ*, и[з]-*Жѣљѡвѣ*; *Фѣно* се *ѡззѡра* ѡграбѣ, што-мѡре *ѡззѡ*; *Пѡдастрѣ* се слāма *ѡдѡзгѡл* *йспѡт-крѡмпѣра*. *И ѡдѡззѡр* слāмѣ нāспѣш; *Ќпанак* је *ѡдѡззѡр*, нѣје *ѡдѡзгѡл*; *Ќнѣ ѡдѡззѡре* пāдā; *Кад* *зāс^ушѣ* *ѡззѡре*, ѡндā се прѣврћѣ, трѣскā и прѣврћѣ; *Нѣ-мѡ-*рāш-тѣ *ѡззѡре* к^упѣт рāсѡ; *Ќндā-йзмѣш ѡззѡре* гāзу, прѣкр"јѣш, мѣтнѣш *јѣдан* л^упатак; *Сāt* се с онѣ-клāдњѣ *ѡззѡре* бāцāј^у снѡпови и мѣ пѡсāдѣмо по ѡномѣ г^увну; *Нѣмā* фāјдѣ *йзимат ѡззѡре*; *Ќто* га *ѡзгѡл* на свѡју рāну; *Ќјвāн* кад је жѣдан, нāпѣјѣ се и ѣто га *ѡзгѡл*; *Трѣћѣ* је онā-мр^{тв}"ца *ѡзгѡле*; *Ќдо-јā* *ш^уј* и-*ш^уј*; *Ќндā-ш^уј-су* двā брāтa, мѡј чѡек и њѣгов брāт; *Т^уј-су* ѡни бѣли; *Т^уј-се* нав^учѣ што-гѡд вѣшѣ мѡре сѣјѣна стāт, тѡ се *ш^уј* нав^учѣ; *Тākѡ* смо т^удѣ бѣли; *Т^удѣк* ми је бѣјѡ зѣт; *Нѣмā ш^удѣкā* мѣђѣ; *Дѡћѣ* ѡн тākѡ *ш^удѣкā*; *Ќндā ш^удѣкā* мѣ дѡнесѣмо кѡтлић нѣкѣ па прѡврѣ онā-вѡда; *Тѡ* се *ш^удѣкāна* мѣтнѣ; *Йдѣ* *й^нш^ира* при-онѡј-стѡж"ни; *Свѣ* *йѡколо* прѡстрѣш гāвѣз и сл.

б) за време: *Прѣје* кат се пѡћѣ цркѡи; тākѣ су *й-сāдā*; *Пѡшлѣн* кāжѣм: „Бѡже помѡзи”; *Пѡшлѣ* пѣсма пѣсѡ мѡме стрѣцу; *Пѡслијѣ* ѡдѣм, нāђѣм; дѡшла тѣк *сāдā*; *Пѡслијѣ* сам *йзѣла* сѣби нѣшто кѡњчѣта; *Ќни* су *сāдā* свѣ пāр"ли л^уч при-вāтри; *А* *ймā* мушкārчића, *йсѣном* је пѡшѡ

у-шкѡлу; *Јучѣра* један бијо ѡвдек; *Прѣкучѣн* ѡшла у прѡдѡвн^нцу; *Сѣноћ* ѡт^ншѡ у-трѣћу па ће ѡјутра кѹћи; дѡшли смо *ноћас* у село; А вѡлови су сѡмо *ноћом* пѡсли пѡ-њивама; *Ноћу* се корист^нло, а дању није поштом-је-дан; Свјѣтло је било пѹтом струјѣ и *гању* и *ноћу*; И *ганаз* данѡ није дѡбро; Они мал ѡдѣ, а она ѡстаде и *прѣконѡћ*; устала *јујутру рѡно*; кат-су-дјѣца помѡл^нла се јутру; и тѡ се саберѣ *јујутру*; за вечерѡс; *Сѹштра* ћемо *навечѣр* ѡпѣт нећи на лѹштѣњу; кад *навечѣр* – ушију колко-ѡћеш; *Прѣкучѣн* ѡшла у прѡдѡвн^нцу; Спрѣмѣ кѡсе свѡкѣ сѣби *увечѣр*; И бѹдѣ пѡ-слави *увечѣр*; Чѹјем-јѡ *увечѣр*: бѡгами пѹцѡ; Прѡзори су зѡстрѣти и *ноћом* и *гѡном*; *Сѣрѡа* је било бѡљѣ; Кѡ бијо бећарлук, а бијо *дѡскора рѡт*; *Изѡшѡд* више н^нјесам пѹшијо; *Ѡндѡ* се у нѡћи рѡзѣћу; *Ѡндѡј* се рад^нло, прав^нли се онѣ-шпѡрети; *Ѡндѡр* ѡне тѡ нѡ-гребене урадѣ; *Ѡндѡр* је било тѣшко зѡ-мѡл, н^нјеси ѣмѡ кѹд мѡла; па *ѡндѡра* преко-тѣлѣга; *Ѡндѡре* свѡрѣш макарѡне ѣстѡ у тевсицу и тѡ-није било тањури, тѡ-су-биле тевсице; *ѡндѡрѣ* ударѣ дѣреке; *Ѡндѡре* покѡјмачѣ се цѣцѡара; А кад је у-кући у-бѣшики, *ѡндѡрек* је тѣшко; Нѡправи дјѣци от-шипѡ пѣкмеза, па *ѡндѡрек* јѡбуке нарѣндај па дѡбро испѣци; *Ѡндѡрек* су ѡни нѡс пѡтјерали; Кад је тѡ сѹдје ѣзишло, *ѡндѡрек* је прекрѣн^нло; *ѡндѡрек* јѡбуке нарѣндај и сл. О богатству и несумњиво стилској условљености употребе различитих ликѡвѣ истог предлога уочљиво сведочи реченица: Мѣтнѣ се слѡмѣ, *ѡндѡ* се сатрѣсѣ кѡмпѣр, *ѡндѡр*-ѡпѣт ѡзгѡре слѡмѣ, *ѡндѡре* зѣмљѡ.

- в) за начин: Пѡчѣла *ѡлѡкѣ* плѣсти; Тѣ *ѡлѡкѣ* ѹзмѣш, ѡц^нједѣш у лѡвѡр онѹ-вѡду; Вѡлови ѣдѹ *ѡлѡкѣ*; Нѡј-се прѣје нѡро(д) дѡкопѡ стѡчѡрства па ѡндѡле вѣћ крѣнуѡ *ѡлѡкѣ*, *ѡлѡкѣ*; Ишли *ѣјѣше* преко-шѹмѣ; Бију пѹшкама *нѡком^нцѣ*; Било је плѡ *ѡлѡшљиво* да се није мѡгло у-шуми *шѡлѣ* ѡчѹват; Мѡрѡш ѡпѣт *ѡѡновѣ* сѡбират и сл.
- г) за количину: Кѡ је зѡѡ мѡло чѹват, бѹдѣ му *ѡѡзаѡиљѣ*; Устанѣш да мѡрѣш *ѡѡдѡбро* дѡкучит.

ПРЕДЛОЗИ

77. У домену предлога издѡјено је нешто чињеница кѡје ѡбавѣштаѡају ѡ јѡш понекој карактеристици ѡвог идиома, интересантних за поређење са стањем у другим говорима: Трѣбѡ се *ѡ* свѡчѣму бѡрит, и *ѡ* пѡљѡпрѣвреди, и *ѡ* мрсу, *ѡ* свѡчѣму; О чѣлама рад^нли и *ѡ* мѣду; Вјѣшајѹ ѡ-њѡј тѣ-дѡровѣ; *Пѡсле* њѣјѡ ѣду гѡведа и кѡњи; *Виши*-мѡјѣ кѹћѣ стрѡжа бѣла; *Вишиѣ* вѡтрѣ пѡвјѣшѡни; ѡдмѡ *више*-муслимѡнск^нѣ кѹћѡ; А ѣмѡ јѣдна жѣна *виж*-нѡз гѡре с кѹћѡм; Оѡна *сѣрам*-ѡногѡ-кѡла ѣгрѡ; Мѡти или бѡба нѡсѣ лѹч *сѣрам*-њѣјѡ; Ѡвѡј рѡт *ѣрам*-ѡногѡ ѡпѡснѣ *ѡ* живљѣ, *ѡ* пѡ-гѣбѡ, *ѡ* пѡлѣње; Удѣ и чѡјѡ *сѣорѣш*-спрѣмѣ; Било је нећи вѡлѡње, нећи гѡре *ѣрѣма*-Варѣшу; Лѣтѣ *ѣрѣма*-кѹћи; И ѡна је бѣла *ѣрина*-мѣни дѡбра; Зѡднѡ је *ѣрема*-тѣби рѹч^нца; Дѡвѡјица ѣдѹ *ѣрема*-мѡме мѡлу; Мѣ-смо-бѣли *ѣри*-шуми; *ѣрид*-врѡт^нма дрѡа; Увечѣр ѡдѣ се, нѡберѣ се *ѣрид*-мрѡк

вакō; Нисам-јōј ишла *ирѣи*-кући нѣти љу; Мāти свōју сѣр прѣдā-се и – кўћи!; Пōручнѣк стāде *нāга*-мнōм ѣграт; Ако је близу кўћē, добрo је; Онō кѣселō мл"јѣко сāспѣм и мѣтнѣм га *крāј* шпōрета; Онō стрѣсѣш у шѣрпу и мѣтнѣш *укрāј* плātā; Бѣла је вѣл"ка рāзл"ка *између*-мāјстōрā; Излази мāl *између*-св"јѣћā; Истор-онōм-кўндач"нōм ударѣ *ōш*-под, ударѣ *ōш*-под; А ѓн грўвā, грўвā *ōш*-под онōм пушкўр"нōм; *Осим* сѣтнѣ стōкē двѣје смо штāле ѣмали; Пōтпунѣ се онā-пōјата мālом *ѓсим* овāцā; Рāнѣм д"јѣте *уш*-чѣт"ри пелѣне; Грā ѓдē *узā*-житo; Мѣ смо пāсўљ сѣјали ље-сѣјѣмо жѣто па ѣдē *узā*-житo и кад *ўзријē*, ѣдѣмо, бѣрѣмо; *Узā*-стōж"ну се сāдијē; Лōпатōм згрћѣш *узā*-стōж"ѣер; Тō му је прѣстајало *узā*-свѣ-рāње; Прѓстрѣш нѣђи *узā*-шталу ил *ўз*-ограду; Јā н"јѣсам ѣмō парцѣлā *узā*-сāmў шўму и тō ме спашāвало; *Ў*-мене брāt знāо *узā*-шāргију; И знāо *ўж*-њў шаргѣјат; Тō се свē смѣћē на камару *ѓколо* свē гўвна.

ЗАКЉУЧАК

78. Уместо посебног закључка довољно је, на самом крају, у складу са уоченим и овде обрађеним морфолошким карактеристикама поновити утисак стечен из осврта на основне гласовне особине овога идиома: „Говор Жељове несумњиво припада источнохерцеговачком, односно херцеговачко-крајишком дијалекту. Прецизније речено, Жељова подно Коњуха део је оне „прелазне зоне”¹¹ између југоисточне и северозападне области дијалекта. У њој је засведочен одсјај говорне слике источне односно североисточне Босне” (Реметић 1999: 423). Тај одсјај подразумева и јасно видљиве трагове утицаја суседних говора источнобосанског ијекавскошћакавског дијалекатског типа (творбени модел: *орозови* : *клини*; зам. облици *њија*, *ина*, *ин*; збирни бројеви и збирне именице у ликовима са *-еро* и *-ерица*: *чѣтѣверо*, *чѣтѣверица*; презентски модел: *зўшћаје*, *смрзаје се* и сл.).

Литература:

- Брабец 2012: Ivan Brabec, Govor Tuzle i okolice, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. X, Sarajevo, 51–241.
- Брозовић 1966: Dalibor Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog dijalekta), *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. II, Zagreb, 119–208.
- Брозовић 2012: Dalibor Brozović, Govor u dolini rijeke Fojnice, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. X, Sarajevo, 243–425.
- Ђукановић 1983: Петар Ђукановић, Говор села Горње Цапарде (код Зворника), *Српски дијалектoлошки зборник*, књ. XXIX, Београд, 191–294.

11 „Између југоисточног и северозападног дијалекта простире се, углавном у деловима Босне, у Славонији и Барањи, захватајући донекле и централну Херцеговину и северозападну Србију, прелазни поддијалекат, повезан неким особинама са једним од двају суседа, а другим одликама са другим” (Ивић 2009: 25)

Ивић 2009: Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. Приредио Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића. Библиотека ЕЛЕМЕНТИ, 81.

Реметић 1981: Слободан Реметић, Конструкције типа *шћа чине с оне ћеце* у говорима источне Босне, *Јужнословенски филолоџ*, књ. XXXVII, Београд, 265–272.

Реметић 1985: Слободан Реметић, Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. XXXI, стр. I–XIX + 1–555.

Реметић 1999: Слободан Реметић, О гласовним особинама говора Жељове (код Бановића), *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLII, Нови Сад, 399–432.

Реметић 2008: Слободан Реметић, О посесивној конструкцији у + генитив личне заменице на источнобосанском терену, *Јужнословенски филолоџ*, књ. LXIV, 391–400.

Реметић 2009: Слободан Реметић, Босански српски говори у свјетлу дијалекатске интерференције (лингвистички и социолингвистички аспект), *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику*, књ. LI/1, Нови Сад, 149–178.

Симић 1978: Милорад Симић, Говор села Обади у босанском Подрињу, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXIV, Београд, 1–124.

Халиловић 1990: Senahid Halilović, Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja), *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, Sarajevo, 249–358.

Халиловић 2005: Senahid Halilović, Bosanskohercegovački govori, *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo–Oslo (Institut za jezik u Sarajevu, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Oslo), 15–51.

ON MORPHOLOGICAL FEATURES IN THE SPEECH OF ŽELJOVA (NEAR BANOVIĆI)

Summary

The paper provides an inventory of morphological features in the speech of Željova, a village nearby a mining settlement named Banovići. It was written based on the recorded speeches of older population, refugees of the previous war situated in Divič, near Zvornik. Judging by its morphological as well as phonetic features already available in the literature, the speech in question belongs to Herzegovina-Krajina dialect of Eastern Bosnian type. The forms, similarly to the domain of phonetics, exhibit deeply-rooted trails of the influence by the speech of inhabitants of the surrounding muslim settlements, exemplars of easternbosnian and ijekavian-scakavian dialect.

Slobodan Remetić